

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ**

∨ *Верховна Рада України вдосконалює механізми підтримки та розвитку інноваційної діяльності*

- **ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА**

∨ *Скринінг іноземних інвестицій як запобіжник для національної безпеки*

- **ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ**

∨ *Законодавчі аспекти економічних реформ в рамках програми Ukraine Facility*

№ 6 (314) БЕРЕЗЕНЬ 2026

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 6 (314) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо підтримки молодих учених та розвитку
дослідницької інфраструктури України..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

Верховна Рада України вдосконалює
механізми підтримки та розвитку
інноваційної діяльності..... 4

Кривецький О.

Скринінг іноземних інвестицій як запобіжник
для національної безпеки 10

Олійник Г.

Законодавчі аспекти економічних реформ
у рамках програми Ukraine Facility..... 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 17

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо підтримки молодих учених та розвитку дослідницької інфраструктури України

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 10218, який передбачає підтримку молодих учених та розвиток української дослідницької інфраструктури.

Про це свідчить картка документа, опублікована на сайті Верховної Ради України за підписом Глави держави від 19 березня 2026 р.

Як пояснили у Міністерстві освіти і науки України, цей Закон спрямований на оновлення правил функціонування дослідницької інфраструктури, підтримку молодих учених та узгодження українського законодавства з підходами Євросоюзу.

За словами очільника відомства О. Лісового, документом передбачено «зрозумілі правила» для роботи дослідницької інфраструктури, а також розширення підтримки молодих науковців і відкриття доступу до дослідницьких даних.

«Це дозволить підвищити якість досліджень і посилити позиції України в європейському дослідницькому просторі», — додав міністр.

У Міносвіти зауважили, що під час підготовки змін до Закону враховано пропозиції наукової спільноти, університетів, академій, рад молодих учених, а також рекомендації Єврокомісії в межах переговорного процесу за

Розділом 25. «Наука та дослідження».

Які системні зміни передбачає Закон:

— у законодавстві вперше на рівні визначень закріплюються ключові поняття, зокрема: «відкрита наука», «відкритий доступ», «оптимізовані дослідницькі дані (FAIR-дані)», «Національна електронна науково-інформаційна система», «пост докторант» та «принципи FAIR», а також удосконалено визначення терміну «дослідницька інфраструктура»;

— запроваджується повноцінна рамка функціонування дослідницької інфраструктури: визначено особливості діяльності локальних, розподілених і віртуальних (цифрових)

інфраструктур, передбачено створення Реєстру дослідницької інфраструктури, а також можливість формування національних консорціумів як інструмента об'єднання ресурсів;

— окремий блок змін стосується розвитку людського потенціалу в науці: запроваджуються механізми конкурсного добору постдокторантів, розширюються можливості грантової підтримки Національним фондом досліджень України програм навчання в аспірантурі, ад'юнктурі, докторантурі, інтернатурі та резидентурі, а також уточнюються роль і повноваження рад молодих учених;

— документ визначає нову роль наукового керівника наукового

(науково-технічного) проекту та його повноваження в реалізації досліджень;

— Закон розширює доступ учених до дослідницької інфраструктури та наукових даних, водночас посилюючи вимоги до якості та достовірності результатів досліджень;

— оновлюються підходи до формування держзамовлення на

науково-технічні розробки, а також розширюються цілі державної політики у сфері науки через впровадження принципів відкритої науки.

У відомстві додали, що наступним етапом після затвердження Закону В. Зеленським стане його реалізація на практиці та запуск передбачених інструментів підтримки досліджень і науковців.

Цю законодавчу ініціативу український парламент схвалив у цілому

25 лютого 2026 р. У Верховній Раді України її зареєстрували у листопаді 2023 р. (*Суспільне Новину* (<https://suspilne.media/1269828-zelenskij-pidpisav-zakon-sodo-pidtrimki-molodih-ucenih-ta-rozvitku-doslidnickoi-infrastrukturi-ukraini/>) <https://suspilne.media/1269828-zelenskij-pidpisav-zakon-sodo-pidtrimki-molodih-ucenih-ta-rozvitku-doslidnickoi-infrastrukturi-ukraini/>). – 2026. – 21.03).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Верховна Рада України вдосконалює механізми підтримки та розвитку інноваційної діяльності

11 лютого Верховна Рада України прийняла за основу проєкт Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» (реєстр. № 13715)¹. Законопроєкт визначає правові, економічні та організаційні основи державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюючи форми стимулювання та підтримки державою, і спрямований на розвиток економіки інноваційним шляхом.

Документ передбачає:

– розбудову національної інноваційної екосистеми, створення сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності та формування ефективної інноваційної інфраструктури; встановлення механізмів державної фінансової підтримки, яка включає інноваційні гранти, інноваційні ваучери, премії та стипендії, а також формування механізму залучення інвестицій до інноваційної діяльності;

– розвиток інноваційного потенціалу держави та повоєнне відновлення країни та економіки, впровадження сучасних інноваційних екологічно чистих, безпечних, енерго– та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації інноваційної продукції;

– розподілення повноважень між Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади (зокрема, у сферах освіти і науки, реального сектору економіки, цифрових інновацій) та органами місцевого самоврядування щодо координації і реалізації інноваційної політики².

¹ Проєкт закону про підтримку та розвиток інноваційної діяльності. № 13715 від 29.08.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57219>

² Підтримка та розвиток інноваційної діяльності: Верховна Рада прийняла за основу законопроєкт. Пресслужба Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/270478.html>

Серед іншого, законопроєктом також пропонується визначити низку нових для українського законодавства термінів: стартап, бізнес-ангел, екосистема стартапів, послуга краудфандингу тощо³.

Законопроєкт підготовлений у межах урядової стратегії WINWIN 2030, спрямованої на національний розвиток цифрових технологій та інновацій⁴. Як зазначається на офіційному сайті Стратегії цифрового розвитку інновацій України до 2030 року, інновації, з одного боку, є критично важливими для відбудови та підтримки процесу трансформації України: Defense-tech для захисту українців та суверенітету нашої держави; сучасна, швидка, climate-friendly відбудова інфраструктури та житла з урахуванням як «зелених» трендів, так і smart city і процесів урбанізації; повернення якості життя українцям через сучасні medtech– та biotech-рішення, що допоможуть подолати травми під час війни, бути більш стійкими, а також побудувати новий підхід до збільшення тривалості та якості життя українців загалом, враховуючи демографічні тренди; розвиток людського капіталу через розвиток edtech, цифрової грамотності і STEM-освіти, можливості навчання протягом життя та в контексті персоналізованих освітніх траєкторій, тісно пов'язаних з подальшим працевлаштуванням чи розвитком підприємництва (а також з використанням ШІ в галузі освіти); економічна спроможність, або економіка без кордонів через розвиток інноваційного виробництва, використовуючи можливості української екосистеми, а саме індустріальних парків, наукових парків, центрів

³ Бізнес-ангели і краудфандинг: Рада підтримала новий законопроєкт про розвиток інновацій. Цензор. НЕТ. URL: <https://censor.net/n3600087>

⁴ WINWIN. Глобальна інноваційна стратегія України. URL: <https://winwin.gov.ua>

підтримки підприємництва «Дія.Бізнес», університетів і лабораторій.

З іншого боку, саме інновації мають допомогти Україні зробити наступний економічний стрибок. Саме тому Україна цією Стратегією пріоритезує інновації, ухвалює відповідні рішення щодо посилення екосистеми інновацій, окреслює конкретні напрями, які важливі для країни у внутрішньополітичному та зовнішньополітичному контексті. Найголовніша роль держави – створити найзручніші умови для бізнесу, стартапів, науковців, інвесторів і міжнародних партнерів.

Ця Стратегія зосереджена на конкретних кроках, які застосовуватимуться заради:

- прискорення економічного зростання, щоб відшкодувати економічні втрати та вийти на системне зростання;

- визначення пріоритетних галузей для України; зміцнення екосистеми інновацій та конкретної системної підтримки інновацій, що були створені в Україні науковцями чи приватним сектором;

- створення найзручніших умов для розвитку інновацій і бізнесу (дерегуляція, національні програми підтримки тощо).

Незважаючи на ємність стратегії, для повної реалізації необхідно врахувати перспективу 5–10–15 років та імміграційну політику держави; опрацювати формат трансферу технологій та пілотування на міжнародній арені.

За словами голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій С. Бабака, цей Закон формує якісно новий підхід, необхідний для створення ефективної системи державної підтримки інновацій, яка відповідатиме сучасним економічним і технологічним реаліям, оскільки чинний Закон 2002 р. вже не стимулює розвиток інновацій, не передбачає сучасних форм фінансування та не охоплює екосистему стартапів і кластерів⁵.

⁵ Від воєнних викликів до відновлення економіки: Рада підтримала законопроект про пріоритетні напрями розвитку науки та інновацій. Політична партія Слуга Народу . URL: <https://sluga-narodu.com/vid-voennykh-vyglykiv-do-vidnovlennia-ekonomiky-rada-pidtrymala-zakonproiekt-propriorytetni-napriamy-rozvytku-nauky-ta-innovatsiy/>

Цей законодавчий документ спрямує розвиток вітчизняної науки та інновацій за чіткими державними потребами і створить умови для спрямування наукових думок і рішень на допомогу відновленню економіки, зміцненню безпеки, розвитку технологій, підвищенню конкурентоспроможності нашої держави, що є особливо важливим в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Законопроект має потенціал оновити систему науково-технічних пріоритетів з урахуванням потреб держави та реального сектору економіки у відповідності до цілей сталого розвитку і пріоритетів європейського дослідницького простору. Зокрема, буде створено прозору систему пріоритетів: довгострокові напрями (на 10 років) ухвалюватиме Верховна Рада України; середньострокові напрями (на 5 років) визначатиме уряд; пропозиції щодо цих напрямів готуватимуться на основі прогнозно-аналітичних (форсайтних) досліджень, їх виконуватимуть установи, обрані на конкурсній основі. До завершення воєнного стану діятимуть нинішні пріоритети, а після буде сформовано нові, за оновленою процедурою.

Заступник міністра освіти і науки України Д. Курбатов⁶ також підкреслив важливість закладеної цим законопроектом нової логіки державної підтримки бізнесу і науки, які тепер отримують конкретні інструменти для розвитку – від інноваційних грантів і ваучерів до державного замовлення. Це особливо важливо для розвитку українських стартапів, наукових парків, оборонних і цифрових технологій, створення нових стимулів і прозорих правил гри. Вона охоплює розвиток стартап-шкіл, наукових парків, ініціативи Science.City та нових механізмів фінансування, щоб об'єднати науку, бізнес і державу в єдину інноваційну систему.

Водночас депутат від «Батьківщини» та член парламентського комітету з питань освіти, науки та інновацій І. Кириленко, не дивлячись на те що його фракція підтримала

⁶ Портал реєстрів у сфері науки України. URL: <https://nauka.gov.ua/news/uriad-onovliuie-zakonodavstvoldia-rozvytku-innovatsiinoi-diialnosti-v-ukraini/>

в першому читанні законопроект про підтримку та розвиток інноваційної діяльності, розкритикував його за декларативність і відсутність фінансування. Він підкреслив, що брак конкретного змісту замаскований красивою назвою, та висловив сподівання, що проект буде суттєво доопрацьований до другого читання. Він нагадав, що 10 років тому був ухвалений законопроект, яким передбачалося фінансування науки на рівні 1,9 % ВВП, аби Україна могла технологічно розвиватися та мала інтелектуальну перевагу. Утім, за порушення закону, фінансування тепер становить лише 0,17 % від ВВП⁷.

Тим не менше, Стратегія інновацій створюється в Україні під час повномасштабної російської агресії, а українські науковці зазначають, що в Україні сьогодні існують численні механізми й інструменти, що сприяють фінансуванню інноваційних ініціатив, однак, їх ефективність залишається дискусійною, оскільки не завжди забезпечується належна координація між державними органами (в Україні це – Міністерство економіки, Державна служба інтелектуальної власності й інші органи), підприємствами й інвесторами⁸. Як наслідок – ефективність державної підтримки, зазначають експерти, часто не відповідає очікуванням підприємців і науковців. Однією з основних проблем цього є недостатній рівень координації між різними органами влади, що займаються питаннями інновацій. Програми підтримки часто не є міжвідомчими, що ускладнює процес їх реалізації. Наприклад, технопарки й інші інноваційні інститути часто не мають прямої взаємодії з державними установами, що ведуть фінансову підтримку. Це призводить до того, що підприємства

не отримують всебічної допомоги, а деякі з чинних програм навіть дублюють одна одну, що створює додаткові труднощі для підприємств, які намагаються орієнтуватися в цій системі. До того ж важливим чинником є недосконалість правового регулювання в Україні у сфері інновацій. Законодавство, яке регулює інноваційну діяльність, часто змінюється або є недостатньо узгодженим. Це створює правову невизначеність і відлякує потенційних інвесторів, які хочуть реалізувати інноваційні проекти. Наприклад, у сфері патентування та захисту інтелектуальної власності існують значні проблеми, пов'язані з недостатньою підтримкою інноваційних підприємств, а також із бюрократичними перешкодами.

Як відомо, одним з основних механізмів підтримки інновацій є державне фінансування, яке здійснюється через різні форми підтримки, такі як гранти, субсидії, державні кредити і пільгові умови для підприємств, що займаються розробленням нових технологій. В Україні ця підтримка реалізується через низку державних програм, таких як програма інноваційного розвитку, підтримка стартапів та інші ініціативи, спрямовані на розвиток науково-дослідницької та інноваційної діяльності.

Фахівці звертають увагу на важливість різних форм державної підтримки стартапів та інноваційних підприємств. Для не так давно створених підприємств, що займаються розробленням нових технологій, є доступними різноманітні програми фінансування, менторства й акселерації. Серед інших форм державної підтримки інноваційних фінансових проектів – створення спеціалізованих інноваційних фондів, науково-технічних парків і кластерів. Ці інституції мають виступати як осередки інноваційної діяльності, об'єднуючи підприємства, наукові установи, інвесторів і державні органи для спільної роботи над новими технологіями та їх комерціалізацією. Однак на практиці, зазначають експерти, ефективність таких структур часто обмежена через недостатню координацію дій між різними учасниками інноваційного процесу. Крім того, вони наголошують на важливості належного рівня інвестування в ранні стадії інноваційних

⁷ ВО «Батьківщина» . URL: <https://ba.org.ua/ivan-kirilenko-nauka-maye-gidno-finansuvatisya-a-innovaci%d1%97-zaporuka-intelektualno%d1%97-perevagi-nad-vorogom/>

⁸ Свистун А. О., Костін І. Д., Литовченко І. В. Аналіз ефективності державної підтримки інноваційних фінансових проектів в Україні. Актуальні питання економічних наук. 2025. Вип. 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15179464>

проектів, оскільки це є критично важливим для успішної реалізації таких проектів. Державна підтримка часто обмежується фінансуванням на більш пізніх етапах, коли проекти вже мають певний досвід і перспективи. Проте саме на ранніх етапах більшість інноваційних стартапів стикаються з проблемами залучення капіталу.

Водночас відзначається наявна недостатність інтеграції вітчизняних ініціатив у міжнародні програми та ринки, що необхідно для підвищення рівня конкурентоспроможності нашої держави на світовому ринку. Важливим є і державне забезпечення належного моніторингу та оцінювання ефективності програм підтримки інноваційних проектів. Загалом, вважають експерти, для підвищення результативності державної підтримки необхідно змістити акцент із суто фінансового оцінювання на комплексне розуміння інноваційних процесів. Це дасть змогу більш точно оцінити вплив державних інвестицій на економіку, соціальну сферу і рівень технологічного прогресу.

Як зазначають українські економісти, сьогодні на інноваційний розвиток України щорічно витрачається менше 1 % від внутрішнього валового продукту. Тоді як у країнах ЄС – є не менше 3 % від ВВП країни.

Додатково 2/3 фінансових ресурсів залучається з підприємницького сектору. Недостатнє фінансування значно стримує інвестиційний розвиток в Україні і знижує конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Для розвинутих країн Європи, Канади, США характерна комбінована модель фінансового забезпечення інноваційної діяльності, яка поєднує податкове стимулювання та надходження із приватно-комерційних джерел⁹.

Інноваційна політика країн ЄС реалізується через рамкові угоди і зосереджується на підтримці наукових досліджень, стимулюванні

взаємодії між економікою та наукою. Найбільш активно проводять інноваційну політику Німеччина та Франція. При цьому значну увагу приділено дотриманню прав інтелектуальної власності. Також акцент робиться на забезпеченні належного фінансування та стимулювання інноваційної діяльності, зокрема через фіскальні механізми. Одним із таких механізмів є податкове стимулювання.

Наприклад, у країнах ЄС застосовуються такі форми податкового стимулювання як податковий кредит (який передбачає зменшення податку на прибуток у разі здійснення підприємством витрат на проведення матеріально-технічних досліджень) та «податкові канікули»; додаткову амортизацію основних засобів для інноваційних досліджень (що забезпечує зменшення бази оподаткування, а отже, податку на прибуток підприємств, що виконують інноваційні проекти); пільги зі сплати податку на додану вартість, мит, податку на доходи фізичних осіб, соціальних платежів тощо; зв'язок надання пільг з урахуванням пріоритетності виконуваних проектів; пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності; зниження ставок податку на прибуток для замовних та спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Головною метою інноваційної політики Євросоюзу є прискорення та спрощення процесів реалізації результатів наукових досліджень у готових продуктах на національному і наднаціональному рівнях, а також сприяння поширенню інновацій. Національне законодавство кожної країни ЄС може передбачати свою стратегію інноваційного розвитку, яка не повинна суперечити загальним законодавчим нормам ЄС. Аналіз досвіду країн ЄС дає змогу стверджувати про різноманітність податкового інструментарію впливу та підтримки інноваційної діяльності.

Систематизували інформацію за цією темою дослідники Національного університету біоресурсів і природокористування України у своїй статті «Дослідження європейської

⁹ Дослідження європейської практики використання податкових механізмів стимулювання інвестицій у інноваційну діяльність / Л. Р. Воляк, Ю. В. Негода, І. І. Долженко, М. В. Клименко. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 21. С. 92–102. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.21.92>

практики використання податкових механізмів стимулювання інвестицій у інноваційну діяльність» опублікованій у науковому журналі «Інвестиції: практика та досвід»¹⁰. Розглянемо на базі цього матеріалу інструменти підтримки інноваційної діяльності в деяких країнах ЄС.

Згідно з рейтингом глобального індексу інновацій (Global Innovation Index, GII), який складається з урахуванням різних аспектів інноваційної діяльності

у 2023 р. перше місце серед країн ЄС займала Швеція. У 2023 р. витрати Швеції на інновації та дослідження у різних секторах досягли приблизно 160 млрд крон (приблизно 15 млрд дол.), що становило близько 3,3 % ВВП. Для підтримки та стимулювання інвестицій Швеція запровадила кілька податкових стимулів. Головними з них є зменшення соціальних внесків для працівників, зайнятих у дослідженнях, що дало змогу підприємствам зменшити витрати на персонал, залучаючи більше спеціалістів в інноваційну галузь. Крім того, Швеція впровадила пільговий податковий режим для експатів, що включає 25 % податкову знижку для іноземних фахівців з науковим та технічним фоном. Ця пільга дозволяє залучати ключових спеціалістів, які мають унікальні навички, необхідні для розвитку інновацій.

Німеччина, яка посідає 10 місце за глобальним індексом інновацій, станом на 2021 р. витратила 3,17 % свого ВВП на дослідження та інновації у порівнянні з 2,19 % в середньому по ЄС. Для розвитку інноваційної галузі в країні застосовуються податкові кредити, податкові знижки, пільги на зарплату та на майнові права. Сукупно уряд і бізнес проінвестували в інновації у 2023 р.

121 млрд євро, що становить 3,13 % від ВВП. Пріоритетними напрямами для забезпечення лідируючих позицій у стратегії інноваційного розвитку визначено: дослідження водню,

квантові обчислення та штучний інтелект. За цими напрямами Німеччина має вагомі результати – це відкриття у 2021 р. першого у Європі повністю оцифрованого заводу чіпів, та запуск першого у Європі квантового комп'ютера.

Франція має унікальну систему податкового стимулювання інновацій, яка виділяє її серед інших країн ЄС. Основною особливістю є кредит податку на дослідження та розробки (Credit d'Impot Recherche, CIR). Цей механізм дає можливість компаніям знижувати податкові зобов'язання на 30 % витрат, пов'язаних з дослідженнями та розробками, до 100 млн євро, і на 5 % для витрат понад цю суму. Крім того, Франція впровадила пільги для малих і середніх підприємств, які займаються інноваціями, надаючи їм додаткові фінансові ресурси для розвитку нових технологій.

У Нідерландах (країна займає четверте місце у Європі за рейтингом інновацій) основним елементом стимулювання інноваційної діяльності є податковий кредит на дослідження та розвиток (WBSO), який покриває не лише витрати на заробітну плату дослідників, а й витрати на обладнання, що сприяє збільшенню інвестицій в інновації. Однак Нідерланди пропонують пільгову ставку корпоративного податку для малих та середніх підприємств цієї галузі. У 2023 р. уряд Нідерландів запланував витрати на інновації у розмірі близько

1,5 млрд євро, з акцентом на підтримку сталого розвитку та екологічних технологій. Країна також активно підтримує стартапи через різноманітні програми фінансування, які включають державні гранти та субсидії, що робить країну привабливою для іноземних інвесторів і підприємців. Витрати на інновації в країні становлять близько 2,1 % від ВВП, що є одним з найвищих показників у ЄС.

Аналізуючи досвід країн ЄС у розбудові власних інноваційних політик, автори виділяють дві моделі: централізовану та децентралізовану. Централізована модель характерна для Франції та Німеччини і передбачає активну участь держави у фінансуванні та регулюванні інновацій, зокрема через прямі субсидії і гранти на наукові дослідження. Децентралізована модель, наприклад, у Швеції та Нідерландах,

¹⁰ Дослідження європейської практики використання податкових механізмів стимулювання інвестицій у інноваційну діяльність / Л. Р. Воляк, Ю. В. Негода, І. І. Долженко, М. В. Клименко. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 21. С. 92–102. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.21.92>

робить акцент на приватні інвестиції та створення сприятливого середовища для бізнесу через податкові стимули. Водночас у багатьох країнах поєднуються обидва підходи, що дає змогу зберігати гнучкість інноваційної політики. Такий підхід допомагає країнам адаптувати політику до власних потреб та економічних умов¹¹.

Щодо впровадження в українську практику європейського досвіду підтримки інноваційного розвитку, очевидно, що маючи значний потенціал в Україні складно вирішити проблеми фінансування в умовах війни без підтримки й активних дій держави. Це має гальмівний вплив на інноваційний розвиток нашої держави та конкурентоспроможність України у світовому економічному просторі.

Як свідчить дослідження Polish-Ukrainian Startup Bridge (PUSB) (2025 р.)¹² щодо стану екосистеми підтримки інновацій в Україні, за результатами опитування представників стартапів та організацій (інституцій), які з ними співпрацюють, попри війну, дефіцит фінансування та регуляторні обмеження українські стартапи не лише зберігають життєздатність, а й бачать можливості для зростання¹³. Інноваційний бізнес дедалі частіше стає частиною економічної стійкості країни – створює робочі місця, розробляє нові технології та долучається до відбудови, зокрема у критичних і високоризикових секторах. 91 % стартапів бачать чіткий потенціал зростання власного бізнесу. 2/3 респондентів зазначили, що стартап – екосистема покращилася порівняно з попереднім роком, а понад 45 % учасників оцінили стан

екосистеми підтримки як середньо-сильний і мають позитивні очікування щодо її розвитку. Соціальний вимір також залишається важливою складовою інноваційного середовища: кожен третій стартап повідомив про працевлаштування ветеранів. Ключовими перевагами стартапів над традиційним бізнесом респонденти назвали: гнучкість і адаптивність (35,51 %), а також інноваційність технологій (35,51 %). Найбільший внесок стартапів у відбудову країни учасники дослідження пов'язують зі створенням робочих місць (30,16 %), впровадженням нових технологій (21,03 %) та забезпеченням критично необхідних продуктів і сервісів (16,27 %). Разом з тим розвиток стартапів стримує низка бар'єрів. Серед ключових проблем: нестача фінансування (35,41 %), регуляторні та правові обмеження (16,75 %), а також складнощі у взаємодії з державними органами (14,35 %). Відповідно найбільш затребуваними ресурсами залишаються фінансова підтримка (40,14 %), нетворкінг (25,55 %) та юридичний супровід (21,17 %). Домінуючою є думка про необхідність скоординованих дій держави, інвесторів та міжнародної спільноти для подальшого розвитку інноваційної екосистеми. Окремо дослідження охопило інституції бізнес-середовища (ВЕІ), які працюють зі стартапами. 97 % респондентів наголосили на потребі розвитку зовнішнього фандрейзингу, а 100 % заявили про прагнення посилювати компетенції у партнерствах з іноземними організаціями. Основним фокусом підтримки відбудови для таких інституцій є розвиток бізнесу (53 %). Водночас 93 % ВЕІ вже мають досвід партнерств в Україні, але 75 % планують активніше розвивати міжсекторальну співпрацю. Попри всі виклики, 83 % представників інституцій дивляться у майбутнє з оптимізмом або високою мотивацією. Найбільша концентрація таких організацій наразі зосереджена у центральних та західних регіонах України, зокрема в Житомирській та Львівській областях¹⁴.

¹¹ Дослідження європейської практики використання податкових механізмів стимулювання інвестицій у інноваційну діяльність / Л. Р. Воляк, Ю. В. Негода, І. І. Долженко, М. В. Клименко. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 21. С. 92–102. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.21.92>

¹² Polish-Ukrainian Startup Bridge (PUSB). URL: <https://www.startupbridge.eu/report/>

¹³ Гнучкіші за кризу: як українські стартапи почуються під час війни. Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/hnuchkishi-za-kryzu-yak-ukrains-ki-startapy-pochuvayut-sya-pid-chas-viyny>

¹⁴ Гнучкіші за кризу: як українські стартапи почуються під час війни. Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/hnuchkishi-za-kryzu-yak-ukrains-ki-startapy-pochuvayut-sya-pid-chas-viyny>

Тож, очевидно, що навіть в умовах війни українські стартапи розширюються, знаходять нові ринки, залучають інвестиції та створюють конкурентоспроможні продукти на міжнародному ринку. Але для більш успішного розвитку інноваційної діяльності потрібно

вдосконалення законодавчої бази, необхідної для подальшого розвитку інноваційної екосистеми, створення сприятливих умов для забезпечення її ефективності шляхом поєднання скоординованих дій держави, інвесторів та міжнародної спільноти.

О. Кривецький, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Скринінг іноземних інвестицій як запобіжник для національної безпеки

Наприкінці минулого 2025 р. Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України було подано законопроект № 14062 «Про скринінг прямих іноземних інвестицій»¹⁵ з метою запровадження в Україні першого комплексного державного механізму обов'язкової перевірки іноземних інвестицій у стратегічні сектори, що є критично важливими для національної безпеки та економіки. У цьому документі визначено організаційні та правові засади здійснення скринінгу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для оцінки їх впливу на національну безпеку України. Шляхом запровадження процедур перегляду угод із «стратегічними» активами, Україна прагне наблизити інвестиційно-безпекові стандарти до європейських, аби убезпечити ринок від небажаних поглинань за умов воєнного часу.

У законопроекті закріплено ключові гарантії для інвестора – право на оскарження, захист конфіденційної інформації, можливість проведення незалежної експертизи та запобіжники проти вибіркового застосування скринінгових процедур. Саме ці елементи є особливо важливими для уникнення надмірної дискреції з боку державних органів. Автори законопроекту зазначають, що Україна має вагомі підстави для запровадження механізму скринінгу іноземних інвестицій, адже українська держава вже зіштовхнулася з наслідками втручання та оволодіння іноземними

інвесторами стратегічними підприємствами та галузями у визначених секторах економіки, що загрожує національній безпеці та інтересам України.

Процедура скринінгу включатиме визначені строки розгляду заяв, підстави для погодження чи відмови, а також можливість запровадження умовного схвалення інвестиції. Вона стосуватиметься всіх, хто бере участь у транскордонних злиттях і поглинаннях або в значних угодах із придбанням активів у таких стратегічних секторах як енергетика, гірничодобувна промисловість, в оборонних та оборонно-технологічних компаній і підрядників, а також бізнесу, що працює з товарами подвійного призначення.

За законопроектом перевірки підлягатимуть інвестиції до компаній, які:

– експлуатують об'єкти критичної інфраструктури (електростанції, трубопроводи, мережі водопостачання/водовідведення, аеропорти, морські та річкові порти, залізничні вузли, мости, електронні комунікації та вузли зв'язку, дата-центри, державні реєстри, платіжні системи, системно важливі банки, об'єкти охорони здоров'я/фармацевтики, продовольчу логістику, органи державного управління й оборони тощо);

– користуються металічними рудами та неметалічними корисними копалинами, що мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави;

– розробляють, виробляють, ремонтують, транспортують, утилізують або здійснюють

¹⁵ Проект Закону про скринінг прямих іноземних інвестицій № 14062 від 07.10.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57597>

торгівлю товарами військового призначення чи подвійного використання.

Тобто йдеться про угоди, що надають іноземному інвестору суттєвий вплив/контроль (наприклад, придбання 25 % чи 50 % участі або активів на суму понад 10 % від вартості активів компанії) у бізнесі у сфері енергетики, комунальних послуг, видобутку, оборонного виробництва та суміжних індустрій, які підлягатимуть скринінгу.

Документом передбачено створення нового державного органу, що адмініструватиме FDI-скринінг і вестиме реєстр іноземних інвесторів, які мають подати заявку з детальними відомостями про угоду та структуру власності. Протягом максимум 90 днів орган розглядатиме заявку та прийме рішення: схвалити інвестицію, схвалити з умовами або відмовити.

А у випадку складних бізнес-проектів консультуватиме колегіальний Комітет з оцінки впливу (представники силових і розвідувальних органів, МЗС та інших відомств), що проаналізує документи, ідентифікуючи ризики, пов'язані зі змінами структури власності та сформує рекомендацію, на базі якої уповноваженим орган видаватиметься офіційне рішення. Після його схвалення орган буде здійснювати моніторинг виконання умов інвестиції, збиратиме та аналізуватиме дані про інвесторів і щорічно до 30 червня публікуватиме зведений звіт про результати застосування механізму.

Для угоди, що відповідають порогам (наприклад, придбання понад 25 % участі або істотних активів) у чутливих секторах варто готувати розширений пакет документів і розраховувати на строк погодження до трьох місяців. Крім того, угоди можуть бути змінені або відхилені в разі виявлення ризиків безпеці, а недотримання вимог – санкціоноване за правилами проекту. Тому під час планування значних угод в Україні іноземним інвесторам для ефективного виконання бізнес-завдань та досягнення оптимального результату потрібно буде закладати в таймінг детального розподілу дій, подій або процесів ще й регуляторну перевірку. Треба зазначити, що в разі, якщо інвестор має зв'язки з РФ, перебуває під санкціями, є громадянином РФ або протягом

останніх двох років мав майнові інтереси в РФ – інвестиції не буде погоджено. А надання неправдивих чи неповних відомостей може взагалі призвести до призупинення права голосу, блокування дивідендів та визнання правочину недійсним.

На думку фахівців, формалізований процес скринінгу додає прогнозованості, а чіткі критерії дають змогу бізнесу краще оцінювати ризики.

Проте є і скептики запровадження такої процедури скринінгу ПІІ, які вважають, що законопроект містить низку нормативних ризиків, а саме, нечітке визначення критеріїв ризику або переліку чутливих секторів. Це, на їхню думку, може надати органу скринінгу надмірну дискрецію, що створює загрозу непослідовності рішень та затягування процедур, а також здатне негативно вплинути на інвестиційний режим української держави, зменшити привабливість юрисдикції для іноземних інвесторів та, нібито, може призвести до зменшення притоку інвестицій у країну.

Утім, судячи з досвіду європейських країн, впровадження скринінгу не стало чинником зменшення інтересу іноземних інвесторів до ЄС, а навпаки, їх кількість продовжує невідомо зростати. Тому авторами законопроекту проаналізовано та враховано досвід держав-членів ЄС (зокрема, Польщі, Данії, Нідерландів, Норвегії та Чехії), а також Сполучених Штатів Америки щодо практики перевірки ПІІ, що не є унікальною для України. Так, у США, наприклад, перевірка угод на предмет загрози національній безпеці існує ще з 1980-х років, а у Європейському Союзі з 2020 р. діє Регламент 2019/452, яким запроваджено механізм співробітництва для перевірки ПІІ між Європейською комісією та державами-членами ЄС. І навіть після запровадження механізму скринінгу ПІІ, як ЄС, так і його держави-члени продовжують заохочувати іноземні інвестиції у країни Європейського Союзу, що закріплено в базовому документі ЄС – договорі про функціонування ЄС, а також у його численних міжнародних зобов'язаннях перед іншими державами. До речі, Регламент не зобов'язує держави-члени ЄС проводити скринінг ПІІ, але заохочує створювати

власні національні механізми. Кожна країна (а таких у Європейському Союзі близько тридцяти, що запровадили подібну процедуру) самостійно визначає правила й процедури скринінгу (включно зі строками) та вирішує, які інвестиції затвердити, затвердити з умовами або ж заблокувати. Треба зазначити, що Єврокомісія не розглядає запити інвесторів, але отримує інформацію про угоди від уповноважених органів держав-членів та може надавати свої висновки чи коментарі¹⁶.

На засіданні Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку зазначено, що запровадження FDI-скринінгу вимагає чіткого врегулювання конфіденційності та доступу до даних. Відсутність належних гарантій може унеможливити розкриття інвесторами структури власності, а також спричинити інвестиційні спори й арбітражні претензії в разі необґрунтованих або дискримінаційних рішень органу скринінгу¹⁷.

Отже, впровадження скринінгу прямих іноземних інвестицій є кроком до зменшення ризиків національній безпеці та спробою знайти баланс між залученням капіталу та блокуванням «токсичних» грошей. Як вже зазначалось, досягнути цього планується через фільтрацію капіталу з країн-агресорів, посилення захисту критичних технологій та даних, запобігання економічним маніпуляціям, встановлення мітигаційних заходів (тобто можливість компромісних взаємовигідних рішень для держави та бізнесу та судовий контроль).

У той же час, як зазначає керівник напряму скринінгу інвестицій Ради економічної безпеки України В. Ланда, існує багато можливих ситуацій, у яких для зменшення ризиків національній безпеці доцільно проводити

скринінг інвестицій. «Але при цьому важливо пам'ятати два ключові принципи. Перший: скринінг – не єдиний механізм забезпечення економічної безпеки, і він не має дублювати функції інших механізмів. І другий – Україна потребує сотень мільярдів доларів інвестицій на відбудову, а тому цілком слушне бажання захиститися від корозійного капіталу не повинно мати наслідком складні бюрократичні процедури і “шлагбауми” для добросовісних інвесторів»¹⁸.

Попри численні дискусії запровадження скринінгу прямих іноземних інвестицій, робить Україну прогнозованим партнером для Заходу, але при цьому спрямоване захищати її економічні інтереси.

З іншого боку, запровадження скринінгу може призвести до ухилення інвесторів від складної або непрозорої процедури, збільшення витрат на юридичний супровід та уповільнення запуску нових виробництв чи інфраструктурних проєктів. Тому в разі ухвалення закону буде визначено перехідний період для створення органу скринінгу та ухвалення підзаконних актів, а уряд уточнить процедури та роз'яснення для інвесторів. Національний режим скринінгу – це суттєва зміна інвестиційного клімату з метою, аби іноземний капітал зміцнював оборону та відновлення України, а не створював загрозу нацбезпеці. Впровадження механізму скринінгу прямих іноземних інвестицій є важливим кроком на шляху до створення безпечного прогнозованого інвестиційного середовища, узгодженого зі стандартами ЄС та очікуваннями міжнародних інвесторів. Довгострокове наближення до практик ЄС і НАТО щодо скринінгу може зробити український ринок стабільнішим для добросовісних інвесторів¹⁹.

¹⁶ Верховна Рада готує скринінг прямих іноземних інвестицій: як це працює у ЄС і які зміни чекають на Україну. Пресцентр юридичної фірми Asters. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/verkhovna_rada_gotue_skrining_pryamikh_inozemnikh_investitsiy_yak_tse_pratsyue_u_es_i_yaki_zmini_chekayut_na_ukrainu/

¹⁷ Контроль іноземних інвестицій, що означатиме нова система скринінгу для бізнесу. Fin.AP. URL: <https://finap.com.ua/kontrol-inozemnyh-investytsij-shho-oznachatyme-nova-systema-skryningu-dlya-biznesu/>

¹⁸ Ланда В. FirePoint, морський порт та титанові активи – хто має проводити скринінг прямих іноземних інвестицій? Економічна правда. URL: <https://pravda.com.ua/finances/skrining-inozemnih-investitsiy-v-ukrajini-noviy-zakon-i-vikliki-2026-roku-818768/>

¹⁹ Україна запроваджує скринінг іноземних інвестицій: чи не стане це «ручним гальмом» для інвесторів. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/346987-ukraina-vvodit-skrining-inostrannykh-investitsiy-ne-stanet-li-eto-ruchnym-tormozom-dlya-investorov>

Г. Олійник, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Законодавчі аспекти економічних реформ у рамках програми Ukraine Facility

У червні 2024 р. набув чинності Закон України № 3786 «Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility»²⁰.

Це програма фінансової підтримки України Європейським Союзом розрахована на чотири роки (2024–2027). Програма обсягом 50 млрд євро складається з прямих бюджетних позик/грантів (38,27 млрд євро), інвестиційного фонду (6,97 млрд євро) та технічної допомоги (4,76 млрд євро). Програма має на меті забезпечення макрофінансової стабільності, реформи для вступу в ЄС та залучення інвестицій у пріоритетні сектори.

Економічні реформи в рамках програми Ukraine Facility спрямовані на модернізацію економіки, євроінтеграцію та залучення інвестицій через виконання структурних індикаторів. Згідно з планом, розробленим для реалізації програми фінансової підтримки України Ukraine Facility від ЄС, ключові зміни охоплюють покращення бізнес-клімату, реформування держпідприємства, антикорупційні заходи, розвиток інфраструктури та підтримку малого й середнього бізнесу.

Ключовими напрямками економічних реформ визначені: фінансові ринки, управління державними активами та приватизація, людський капітал, а також бізнес-середовище²¹.

У сфері управління публічними фінансами та інвестиціями передбачається зміцнення фіскальної спроможності, реформа митниці

і податкової служби, покращення управління державними інвестиціями. Розвиток приватного сектору: підтримка малого та середнього бізнесу, сприяння експорту, цифровізація економіки, спрощення регуляторного середовища. Заплановані секторальні реформи, серед яких: модернізація енергетичного сектору (відповідно до європейських стандартів), розвиток транспортної інфраструктури, логістики та агропромислового комплексу. Крім того, у плані представлено антикорупційні заходи, а саме посилення незалежності антикорупційних органів та впровадження ефективної системи боротьби з відмиванням коштів для захисту інвестицій. Ще одним важливим сегментом є інтеграція в ринок ЄС, що насамперед передбачає приведення законодавства у відповідність до правил та стандартів Європейського Союзу (Acquis).

Згідно з планом Ukraine Facility отримання фінансування від ЄС обсягом

50 млрд євро до 2027 р. залежить від виконання запланованих реформ, кількість яких становить 69. Ці реформи розбиті на 151 індикатор (квартальні цілі), виконання яких є умовою фінансування.

Національним координатором програми виступає Міністерство економіки України, яке забезпечує моніторинг виконання Плану та підготовку регулярної звітності для Європейської Комісії.

На сьогодні можна говорити про те, що Україна вже ухвалила низку законодавчих актів у сфері економіки та економічної політики в рамках виконання інструмента Ukraine Facility. Розглянемо деякі з них.

Улітку 2025 р. набрав чинності Закон України № 3855-IX «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення»²². Це

²⁰ Закон України № 3786 «Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3786-20#n2>

²¹ План для реалізації Ukraine Facility (2024–2027). URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

²² Закон України № 3855-IX «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text>

євроінтеграційний документ, який є частиною зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС. Він адаптує українське екологічне законодавство до європейської Директиви 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24.11.2010 «Про промислові викиди (інтегроване запобігання і контроль забруднень)». Цей нормативно-правовий акт запроваджує нову модель контролю за промисловими підприємствами, які є найбільшими забруднювачами. Метою Закону є мінімізація шкідливого впливу підприємств на довкілля завдяки комплексному підходу до контролю промислового забруднення. Тепер замість окремих дозволів на викиди, скиди і відходи вводиться єдиний інтегрований дозвіл (ІДД), який враховує всі джерела впливу на екосистему та базується на застосуванні найкращих доступних технологій і методів управління (НДТМ)²³.

Варто відзначити законодавчі зміни, які відбулися щодо реформування процедур банкрутства в Україні. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації»²⁴. Документ спрямований на покращення бізнес-середовища та відновлення платоспроможності підприємств. «Закон вніс суттєві зміни до Кодексу України з процедур банкрутства. Найважливішим його нововведенням стало доповнення Кодексу новою “Книгою третьою.

²³ Офіційний сайт підтримки бізнесу Івано-Франківської МТГ. URL: <https://business.ivano-frankivsk.ua/ekologiya-ta-energozberezhennya/ekologiya/zakon-pro-zapobigannya-promzabrudnennnyu>

²⁴ Закон України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text>

Превентивна реструктуризація”, що закріпила можливість підприємств відновлювати свою фінансову стійкість ще до настання стану неплатоспроможності. Законом запроваджено нову досудову правову процедуру, що дозволяє запобігти банкрутству й має на меті допомогти бізнесу відновити стабільність без судового процесу ліквідації підприємства. Відзначимо, новий закон надає більше можливостей для врегулювання відносин між боржником та кредиторами – спочатку домовитися, а вже потім іти до суду. У документі прописано поняття, процедурні заходи та можливі дії сторін спору, які погоджуються на превентивну реструктуризацію»²⁵.

Щодо реалізації корпоративної реформи можна відзначити прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року № 3587-ІХ²⁶. Закон підтверджує зобов'язання України досягати вищих стандартів управління відповідно до принципів ОЕСР та ЄС, відкриває нові можливості для зміцнення незалежності наглядових рад.

Також частиною реформи державного сектору економіки став Закон України № 11474 «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків» від 19.09.2024²⁷. Закон дозволяє продаж будь-якої частки держави у банку, а не лише 100 % акцій, як передбачалося раніше. Це розширює

²⁵ Болінський С. Запровадження процедур превентивної реструктуризації: можливості та ризики. Юридична Газета. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zaprovadzhennya-procedur-preventivnoyi-restrukturizaciyi-mozhливosti-ta-riziki.html>

²⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року № 3587-ІХ. URL: <https://www.golos.com.ua/documents/z-3587-ix.pdf>

²⁷ Закон України № 11474 «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків» від 19.09.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44696>

можливості для залучення інвесторів та більш гнучкого підходу до приватизації. Закон також підвищує вимоги до фінансових радників з продажу та передбачає залучення міжнародних донорів до процесу відбору радників та проведення продажу²⁸.

На шляху цифровізації аграрного сектору та підтримки сільського господарства, що є одним з елементів європейської інтеграції важливим стало прийняття Закону України № 3980-IX «Про інформаційно-комунікаційну систему “Державний аграрний реєстр”». Як зазначив адвокат Д. Зенкін, цей документ став не лише символом державної підтримки сільськогосподарських виробників, а й кроком до модернізації всієї системи управління та забезпечення прозорості у взаємодії аграрних суб’єктів із державою. ... Державний аграрний реєстр стане частиною загальної системи надання адміністративних послуг у цифровому середовищі. Український агросектор поступово переходить до нової ери управління ресурсами та державними програмами через технології, що відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені²⁹.

Чимало реформ та законодавчих змін у рамках Плану Ukraine Facility перебувають на сьогодні у процес своєї реалізації. Зокрема, частиною Плану України для отримання фінансування реформа Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Прийнято в першому читанні проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні³⁰. НКЦПФР у документі визначено

²⁸ Фінансовий клуб. URL: <https://finclub.net/news/zelenskyi-pidpysav-zakon-pro-pryvatyzatsiiu-derzhavnykh-bankiv.html>

²⁹ Pravo.ua. Юридична практика. URL: <https://surl.li/bayawm>

³⁰ Проєкт Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні № 10225-д від 24.04.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271>

основним органом, що контролюватиме ринок віртуальних активів. Комісія відповідатиме за ліцензування криптобірж, захист прав інвесторів та нагляд за дотриманням правил торгівлі.

Одним з основних законів реформи, прийнятих за час війни, можна вважати Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків” та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках»³¹. Документом було розширено повноваження НКЦПФР та закріплено її фінансову та операційну незалежність. Крім того, запроваджено механізми захисту інвесторів. У цьому контексті варто відзначити, що наразі розглядаються варіанти законопроектів, запропонованих як урядом, так і самою Комісією, спрямованих на залучення стратегічних інвесторів та підвищення інвестиційної привабливості України в цілому.

Ще одним важливим кроком на шляху до реформування української економіки став запуск державної фінансової інституції, створеної на базі Фонду розвитку підприємництва, а саме Національної установи розвитку (НУР)³², яка розпочала роботу з 1 січня 2026 р. Законодавча база функціонування цієї інституції була розроблена у співпраці Мінфіну, ФРП, KfW та консультантів Deloitte, а також узгоджена зі Світовим банком та Європейським Союзом.

Як зазначають у уряді, Національна установа розвитку покликана стати центральним елементом фінансової інфраструктури

³¹ Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків” та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3585-20#Text>

³² Закон України «Про Національну установу розвитку» № 4622-IX від 8 жовтня 2025 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zapratsiuvala-natsionalna-ustanova-rozvytku-tse-novyi-riven-pidtrymky-biznesu-ta-vidnovlennia-ekonomiky>

відновлення України, поєднуючи державну економічну політику, міжнародне партнерство та реальні фінансові можливості для українського бізнесу. Створення НУР є важливим кроком до системної підтримки МСП, залучення міжнародних ресурсів і забезпечення сталого економічного зростання країни³³.

З огляду на вищевикладене, зазначимо що процес виконання плану для реалізації Ukraine Facility у сфері економіки на сьогодні варто оцінювати не стільки через кількісні індикатори, скільки через якісну оцінку проведення реформ та досягнення результатів. У той же час варто зазначити, що Україна виконала значну частину запланованих кроків у межах програми. Це стосується управління фінансами, розвитку фінансових ринків, кроків, спрямованих на підтримку бізнесу та впровадження нових інвестиційних механізмів.

Ці досягнення вплинули на суттєві обсяги отриманого фінансування.

Звичайно у сфері економіки залишаються напрями, що потребують посиленої уваги та зусиль. І тут проблемними аспектами залишаються питання бюджетного дефіциту та державного боргу, покращення бізнес-клімату та один із вкрай важливих напрямів роботи – регіональний економічний розвиток.

Щодо ефективності та перспектив європейської підтримки для України, то як зазначають аналітики «Вокс Україна», Європа щоразу підкреслює, що підтримка України є питанням безпеки та захисту континенту, її цінностей і демократії у світі. Тому Ukraine Facility – це набагато більше, ніж прояв солідарності. Це довгострокова інвестиція у стабільність, економічний розвиток та геополітичний вплив Європи³⁴.

³³ Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zapratsiuvala-natsionalna-ustanova-rozvytku-tse-novyi-riven-pidtrymky-biznesu-ta-vidnovlennia-ekonomiky>

³⁴ Корж Д., Шумович Р., Яцків В. Як Україна виконує програму Ukraine Facility: €50 мільярдів від ЄС та інституційний тест на євроінтеграцію. Вокс Україна. URL: <https://surl.li/secufw>

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Микола Трофименко, заступник міністра освіти і науки

Наступні три роки – період підготовки вишів до вступу випускників НУШ

Вся країна готується до запровадження з 2027 року трирічної профільної старшої школи, випускників якої університети радо зустрічатимуть у 2030 році.

Проте на нас очікує пілотний набір старшокласників у 2026 році, для якого необхідно створити нові умови продовження навчання в закладах вищої освіти вже в 2029 році.

Маємо три роки, щоб підготувати для них особливі умови вступу. Це буде пілотний випуск трирічної профільної старшої школи.

Далі профільна старша школа стане звичною моделлю для країни, а в 2029 році університети мають зустріти учасників пілотування з особливою увагою та максимально підготовленими.

Цьому присвятили сьогодні робочу нараду в МОН разом із Надією Кузьмичовою та представниками вишів – щодо майбутніх випускників експериментального набору профільної старшої школи й того, як вони будуть переходити до вищої освіти.

Запровадження 12-річної школи фіналізує реформу загальної середньої освіти та впроваджує поширену в країнах ЄС модель, за якої школу переважно завершує 18-річний випускник.

Старша школа забезпечуватиме профілізацію освіти й новий рівень професійної орієнтації випускників.

Логічний наслідок – перегляд тривалості бакалаврату там, де профільна освіта дозволяє спиратися на досягнуті в школі результати навчання. Закон України «Про вищу освіту» дозволяє трирічний бакалаврат – і настав час втілити цю норму в практичну площину.

Як бачимо модель впровадження.

Перший етап – 2029 рік. Трирічний бакалаврат як опція для випускників пілотної трирічної профільної старшої школи, якщо вони демонструють належну підготовку з відповідного профілю, який вивчали в 10–12 класах. Якщо ні – потрібна компенсація розриву підготовки та вступ на 4-річний бакалаврат.

Другий етап – з 2030 року. Базова рамка «12 років школи + 3 роки бакалаврату + 2 роки магістратури» – для переважної більшості галузей і спеціальностей. Окремі спеціальності та спеціалізації зберігатимуть чотирирічні програми – там, де без цього неможливо забезпечити якість і вимоги до професійної підготовки. У разі зміни профілю будуть запроваджені «компенсаційні» курси як академічно чесний механізм переходу між профілями.

Що очікуємо від закладів вищої освіти, які готові заходити в пілот.

Визначити спеціальності, де трирічний бакалаврат можливий за умови якісної профільної підготовки в школі

Розробити трирічні модифікації програм бакалаврату під вступ–2029 для відповідних спеціальностей.

Підготувати загальний новий академічний дизайн: оновлення освітніх програм і стандартів вищої освіти. Перші 1–2 роки після запуску підуть на вивірення стику «школа–виш»: вирівнювання розривів підготовки, уточнення результатів навчання, коригування програм.

Тепер – відповім і тут на питання, які прозвучали на нараді.

Про викладачів і навантаження. Академічні ліцеї вже залучають викладачів із університетів, і ця практика має перспективу. Для вишів це робочий інструмент: викладачі підсилюють профільну підготовку старшокласників, а університети отримують краще підготовлених першокурсників.

Про кредити. Для трирічного бакалаврату – 180 кредитів ЄКТС. Навантаження залишається

* Збережено стиль і граматику оригіналу

в межах стандартної норми: у середньому 60 кредитів на навчальний рік. Можливість брати більше кредитів існує для індивідуального плану конкретного студента.

Про «падіння доходів» ЗВО. МОН не закладає автоматичного сценарію скорочення надходжень лише через трирічний бакалаврат. Структура змінюється: замість «4 + 1,5» рухаємося до «3 + 2». Додається окрема траєкторія компенсаційного року для тих, хто змінює профіль. А демографія та економіка впливають на фінанси системи значно більш суттєво. Економіка освіти – інша управлінська площина, її не варто підміняти розмовою про тривалість програм.

Про межі застосування трирічного бакалаврату. Він не може бути універсальним. Наразі не йдеться про скорочення тривалості підготовки за найбільш складними, зокрема новітніми, інженерними спеціальностями та іншими напрямками, де тривалість і структура навчання визначаються регульованими вимогами до професії.

Наступні три роки – період практичної підготовки системи. Просив би університети сприймати 2029 рік як контрольований запуск нової норми: це точно буде не «черговий вступ».

Хто зайде в пілот і зробить програми завчасно, той у 2029 році матиме набір учасників пілотної програми й прогнозовану перевагу в 2030 році (<https://osvita.ua/blogs/96518/>). – 2026. – 11.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ігор Лікарчук, доктор педагогічних наук, професор.

Чи потрібна Україні мережа академічних ліцеїв?

Спостерігаючи за тим, що відбувається у старшій ланці загальноосвітньої школи, «нудьгуючий пенсіонер» (так мене називають хейтери), задумався над питанням: а чи потрібна Україні мережа академічних ліцеїв?

Зверніть увагу: це запитання не стосується профільної освіти. У мене з цього приводу

тверда позиція – профільна освіта у старшій школі потрібна.

Питання полягає в іншому: чи потрібна для цього окрема мережа академічних ліцеїв?

Шукаючи відповідь, я намагався максимально абстрагуватися від заяв керманців Міністерства освіти і науки, очільників усіляких місцевих департаментів і відділів освіти, агентів змін, консультантів та експертів грантових проєктів із шаленими зарубіжними інвестиціями та багато чого іншого. Натомість я просто занурився у закони та підзаконні нормативні документи.

Їхнє уважне прочитання дозволило зробити кілька цікавих висновків, які змушують зовсім інакше подивитися на ті перипетії та скандали, що сьогодні виникають навколо формування мережі профільних закладів освіти.

Перший. Я не знайшов у чинних законодавчих і нормативних актах заборони надавати профільну освіту у вже діючих ліцеях. Тому не зовсім зрозуміло, чому значну частину таких закладів сьогодні реорганізують у гімназії. Хіба що через фінанси і заради звіту?

Другий. Законодавство чітко визначає, що мережу закладів освіти формують їхні засновники. За дуже рідкісним виключенням – це територіальні громади. Тому не зовсім зрозуміло, яке відношення до затвердження мережі профільних ліцеїв мають обласні ради чи навіть Міністерство освіти і науки.

Третій. Законодавчі акти і нормативні документи визначають два напрями профільної освіти: академічний і професійний. Водночас я не знайшов норми, яка б забороняла їх співіснування в одному ліцеї. Тобто один заклад освіти теоретично може поєднувати обидва напрями профільної підготовки. Для невеликих громад це могло б бути цілком раціональним рішенням і, можливо, дозволило б інакше подивитися на проблему мінімальної кількості учнів у ліцеї, про яку сьогодні так багато говорять.

Четвертий. Закон визначає типи закладів освіти (початкова школа, гімназія, ліцей), але не встановлює обов'язкової моделі їх організації як окремих юридичних осіб. Більше того, чинне урядове положення про ліцей

прямо передбачає, що він може забезпечувати здобуття початкової, базової та профільної освіти. Тобто початкова школа, гімназія і старша школа можуть функціонувати у межах одного закладу освіти.

Іншими словами і дуже коротко: закон вимагає профільну старшу школу. Але не диктує єдиної організаційно-педагогічної моделі її функціонування.

Якщо це так, то виникає наступне запитання: звідки ж тоді взялася ідея створення мережі академічних ліцеїв, яка сьогодні так збудує батьківську та педагогічну громадськість?

Відповідь на це питання довго шукати не потрібно. Ідея створення мережі відокремлених академічних ліцеїв – це ініціатива освітніх чиновників, а не вимога закону. Тобто чиновництво фактично взяло на себе роль штовхача цієї, з дозволу сказати, «реформи». І знову підкреслю: у даному випадку я не про запровадження профільної освіти як справжньої сутнісної реформи, а саме про створення відокремленої мережі академічних ліцеїв.

І це дуже тривожний симптом. Бо якщо згадати долю багатьох попередніх українських реформ, то їхніми гробарями, на моє глибоке переконання, ставало саме освітнє чиновництво. Але аж ніяк не педагоги і не фахові керівники закладів освіти. Мудро колись сказав Наполеон Бонапарт: «Немає поганих армій – є погані полководці».

Наші ж освітні «полководці» різних рівнів узялися за формування мережі з надзвичайним завзяттям. На мою думку, така активність пояснюється щонайменше двома причинами.

Перша причина – захоплення процесами. Це є найулюбленіша управлінська дія. Коли головне – не результат, а сама видимість роботи. Коли можна показати рух, зміни, активність. Або, молодіжним сленгом, «движуху» навколо проблеми. Разом із нею демонструється важливість та необхідність власного чиновницького існування.

На жаль, нашим чиновникам не знайоме управління за результатами. Для них більш цікаве і зрозуміле управління, яке живе процесами, а не результатами. Можливо, і тому,

що за процеси з чиновників питають завжди, за результати – майже ніколи.

Тому про очікувані результати «движухи» навколо мережі профільних закладів особливо ніхто й не замислюється. Набагато простіше організувати різноманітні наради і презентації, провести інформаційні кампанії, вибити кошти і допомогти їх освоїти. А за результати потім відповідатимуть виконавці – директори закладів освіти та педагоги. Або ж наступники чиновників. Таке вже було. І не раз. І, боюся, буде ще...

Щоб підтвердити свою думку про надання переваги процесу, а не результату, наведу один показовий факт. У Верховній Раді України лежать два законопроекти, які пропонують інший механізм формування мережі ліцеїв. Про їх існування добре знають усі, хто має стосунок до освітньої політики. Як знають і те, що після їх можливого прийняття методологія формування мережі може суттєво змінитися. Але процес уже запущено. Обласні та міські ради терміново приймають рішення про затвердження мережі.

Друга причина – логіка самої управлінської системи. Чиновництво – дуже специфічна посада і спосіб життя. Знаю із власного досвіду. Ти можеш мати власну думку щодо тих чи інших процесів, але водночас бути лише коліщатком у великій управлінській машині. І мусиш обертатися в унісон з іншими коліщатами.

Потрібно виконати план, дотриматися графіка, запустити реформу у визначені терміни, забезпечити освоєння коштів, відзвітувати про рух. Тоді ти – хороший чиновник. А якщо хороший – то це і повага начальства, і премії, і кар'єра.

Освіта і педагогіка в такій логіці часто стають побічними явищами. А інтереси дітей і батьків відходять на другий план. Чиновники цього або не розуміють, або свідомо ігнорують. Чим шкодять і тим же дітям, і батькам.

І тут ми підходимо до ще одного важливого чинника освітньої політики в Україні – освітньої субвенції.

Саме через неї значною мірою визначається, які школи в найближчому майбутньому і в якому статусі будуть існувати, а які – ні. Освітня

субвенція стала справжнім жупелом у руках освітніх чиновників. Згадайте, як вони без сорому повторюють під час зустрічей з батьками, коли йдеться про реформування мережі: «Не буде відокремлених ліцеїв – втратимо субвенцію».

Наголошу: вони схвильовані не можливою втратою профільної освіти чи її девальвацією, не можливою втратою майбутнього українських дітей, а саме втратою субвенції. Прикро і бридко, але позиція чиновництва така: зміни мережі потрібні, щоб не втратити субвенцію. Середньовіччя якесь.

Хитраштука ця субвенція. Вона задумувалася, як один із елементів децентралізації: держава фінансує заробітну плату педагогів, а громади утримують школи. Але зараз це нагадує вже не децентралізацію, а щось протилежне. Через формулу субвенції держава фактично отримує дуже потужний інструмент впливу на мережу закладів освіти.

І тут варто пам'ятати одну просту річ: формулу субвенції пишуть люди.

А це означає, що її можна змінити. Якби освіта справді розглядалася як стратегічна інвестиція у майбутнє держави, формулу субвенції давно можна було б скоригувати так, щоб запровадження профільної освіти відбувалося не для звітів і статистики, а для реального розвитку українських дітей.

І знову ж таки: ініціювання змін до формули субвенції та механізмів її застосування – це робота чиновників. Але її робити не поспішають. Хоча б тому, що це складно. Набагато простіше запустити черговий процес у тих реаліях, які вже існують.

Не можу не згадати про ще один аспект цієї проблеми. Йдеться про зарубіжний досвід профільної освіти.

Наше чиновництво завжди, коли бракує аргументів, поспішає сказати: «Так у Європі». І навіть не соромиться таке казати.

Але чи справді у Європі все організовано саме так, як ми намагаємося зробити сьогодні в Україні?

Якщо коротко і максимально об'єктивно, відповідь на це запитання буде такою: ні. У більшості європейських країн профілізація старшої школи здійснюється передусім через

зміст освіти, а не через масове створення нових типів закладів.

Натомість ми намагаємося механічно перенести досвід створення нових типів закладів профільної освіти, який існує лише в одній сусідній європейській країні. Але, за наявною інформацією, навіть там від цього досвіду поступово відмовляються.

Ми ж продовжуємо, образно кажучи, пересаджувати африканську пальму в український ґрунт. За принципом: «А раптом приживеться?»

На мою думку – не приживеться. І ось чому.

Перша причина. В Україні фактично відсутній суспільний запит як на профільну освіту в її нинішньому вигляді, так і на створення окремої мережі профільних ліцеїв – незалежно від того, як саме ці заклади будуть називатися. Я довго шукав, але так і не знайшов результатів валідних масових соціологічних досліджень, які б давали підстави стверджувати, що українське суспільство вимагає запровадження профільної освіти саме через створення мережі відокремлених ліцеїв.

І тут варто згадати такий приклад. Успіх зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) – реформи, яка й сьогодні вважається однією з найзавершених та найуспішніших у сфері освіти, – значною мірою пояснюється тим, що суспільство вимагало забезпечення рівного доступу до вищої освіти. Запровадження ЗНО стало успішною відповіддю на цей запит.

Про подібний суспільний запит на профільну освіту, а тим більше на створення відокремленої мережі профільних ліцеїв, сьогодні швидше можна сказати так: його немає.

Тож виникає просте запитання: для чого і для кого потрібна така реформа? Хіба що для чиновників.

Друга причина – демографічна ситуація.

Україна вже багато років живе в умовах стрімкого скорочення кількості дітей шкільного віку. Війна лише різко посилила цю тенденцію. Частина дітей виїхала за кордон, частина родин переїхала в інші регіони країни, а народжуваність падає вже не перший рік.

Цю реальність добре знає кожен директор загальноосвітньої школи. Навіть у великих

громадах сьогодні на одну паралель у початковій школі приходять 30–50 дітей. У невеликих – ще менше. Але навіть це вважається успіхом, бо дає можливість сформувати один, два, три класи.

Навіть якщо всі ці діти залишаться у своїй громаді до старшої школи, то через дев'ять років ця паралель у ліцеї становитиме ті самі 30–50 учнів. Звідки тоді через кілька років у громаді з'являться три сотні учнів для окремого академічного ліцею? Лелеки, на жаль, не працюють так швидко, як в Україні реформується / знищується освіта.

Саме тому в багатьох громадах виникає парадоксальна ситуація: ми намагаємося створювати нові окремі заклади освіти тоді, коли демографічна реальність змушує думати зовсім про інше – як зберегти існуючі школи і забезпечити в них нормальну наповнюваність класів.

Можна прийняти ще кілька нормативних документів, придумувати нові типи і назви закладів освіти, але все це не може скасувати демографію.

Як і жодна освітня реформа не може її скасувати. Вона може лише враховувати її реальність.

Але чи справді наші реформатори про це думають?

Замість епілогу.

Отже, якщо спробувати чесно відповісти на запитання, з якого почалися ці роздуми, то відповідь виглядає приблизно так.

Україні потрібна профільна старша школа. У цьому немає жодного сумніву. Але це зовсім не означає, що для цього обов'язково потрібно створювати по всій країні окрему мережу відокремлених академічних ліцеїв.

Чинне законодавство дозволяє функціонування значно гнучкіших моделей організації профільної освіти. Демографічна ситуація змушує бути обережними з масштабними організаційними експериментами. А відсутність суспільного запиту робить рішення про формування окремої мережі ще більш сумнівними.

Тому, можливо, варто було б почати не з механічного переключення мережі шкіл,

не зі штучного стимулювання міграційних потоків учнів і вчителів між закладами, не з провокування додаткової суспільної напруги у воєнний час, а із головного – зі змісту профільної освіти, підготовки вчителів і створення нових гнучких і адаптивних освітніх можливостей для тих учнів, які хочуть їх мати. На тій базі, що є.

Бо профільна освіта – це насамперед зміст навчання і вчителі, а не тип закладу освіти і його юридичний статус.

P.S. 1. Великі освітні реформи стають успішними не тоді, коли їх запускають чиновники. Вони стають успішними тоді, коли суспільство починає відчувати їх своїми.

P.S. 2. У зверненнях до мене уже звучить цілком логічне запитання: «А як тоді створювати профільні ліцеї?» Спробую відповісти. Найближчим днями чекайте на допис: «Як створити профільний ліцей. Пропозиції нудьгуючого пенсіонера» (<https://osvita.ua/blogs/96513/>). – 2026.—10.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Вадим Попко, професор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, керуючий партнер Адвокатського Об'єднання «Брати Попко та Партнери»

Освіта 2026: III, «прієрва набору» та шанс для української освіти здійснити якісний стрибок

У 2026 році вища освіта стоїть на порозі радикальних трансформацій, зумовлених стрімким розвитком технологій, змінами на ринку праці та глобальними викликами: безпековими, геополітичними, демографічними. Фахівці в галузі вищої освіти та інших сфер окреслюють ключові тренди, які формуватимуть навчання та навички найближчими роками. Ці тенденції – від інтеграції штучного інтелекту до акценту на людських якостях – повинні зробити систему вищої освіти гнучкішою та релевантною запитам ринку праці, персоналізованою та

орієнтованою на майбутнє. Для Європи, де університети активно адаптуються до цих змін через європейські ініціативи та інвестиції, це шанс на лідерство в інноваціях. Для України, яка переживає війну та демографічний спад, ці тренди повинні стати каталізатором реформ, перетворюючи виклики на можливості для якісного стрибка.

Світові тренди вищої освіти

Штучний інтелект як технологічний тренд

Технології ШІ стрімко набувають популярності і широко використовуються як у навчальному процесі, так і для вирішення адміністративних завдань. Про це я писав в попередньому блозі, тому процитую думку фахівців Deloitte, які зазначають наступне: «Штучний інтелект і надалі матиме трансформаційний вплив на навчання та освіту, забезпечуючи персоналізований навчальний досвід, покращуючи підтримку студентів та доступність, а також відкриваючи безліч інших можливостей, про які ми сьогодні можемо лише мріяти».

Додам лише, що такі інструменти, як ШІ, VR, AR є і будуть особливо цінними для студентів, які розглядають можливість отримати освіту в онлайн-університетах, де ключову роль відіграватимуть цифрові інструменти навчання.

Кар'єрно-орієнтована освіта та фокус на рентабельності інвестиції

Університети все частіше співставляють існуючі навчальні програми з кар'єрними результатами, проводячи перегляди навчальні плани з урахуванням потреб ринку праці. ЗВО дедалі розширюють можливості стажування, що дозволяє студентам отримувати практичний досвід під час навчання.

Мікросертифікати та альтернативні шляхи навчання

Розвиток технологій, який впливає на зміни в галузях промисловості вимагає від працівників нових навичок. Через це частково змінюється традиційна модель вищої освіти – трансформуючись з тривалого та часто дорогого навчання коротші, орієнтовані на потреби ринку праці програми. Вирішити це можна через впровадження «microcredentials –запис

результатів навчання, які учень здобув після невеликого обсягу навчання». Його можуть надавати як заклади освіти так і комерційні структури та навіть громадські організації.

У 2022 році Рада Європейського Союзу навіть ухвалила відповідну Рекомендацію щодо європейського підходу до мікросертифікатів для навчання протягом усього життя та працевлаштування.

Доступна освіта

Заклади освіти розробляють та реалізують стратегії для вирішення проблем доступності освіти, розширюють програми подвійного зарахування, вивчають альтернативні моделі фінансування, створюють цільові програми підтримки для певних груп студентів, надають гранти тощо.

Психічне здоров'я та благополуччя студентів

Все більше уваги заклади освіти привертають до психічного здоров'я та благополуччя студентів, оскільки вважають, що ці фактори напряду впливають на їхню успішність та самопочуття. В рамках цього тренду ЗВО розширюють консультаційні послуги, коригують академічну політику, навчають викладачів та співробітників розпізнавати тривожні знаки і надавати відповідну підтримку.

DEI: різноманіття, рівність, інклюзія

Йдеться про перегляд навчальних програм для забезпечення представленості різних груп, розробку спеціальних програм для викладачів та персоналу, спрямованих на інклюзивне навчання, реалізацію цільових програм наставництва для вразливих груп студентів тощо.

Конфіденційність даних та кібербезпека

Захист персональних даних – вимога часу. Для закладів освіти він став одним з пріоритетів: вдосконалюється кібербезпека в цифровій інфраструктурі, розробляються чіткі правила збору, зберігання та обміну даними, проводяться регулярні аудити та оцінки вразливостей систем.

Цікаво, що про тенденції в освіті почали говорити не лише фахівці галузі, а й футурологи. І в цілому їх бачення збігається

Думка інфлюєнсера: 6 трендів, які формуватимуть навчання та навички:

Бернард Марр – автор численних бестселерів, який входить до ТОП-5 бізнес-інфлюенсерів світу за оцінками LinkedIn, у грудні минулого року в статті для Forbes окреслив 6 трендів, які формуватимуть навчання й навички у 2026-му році та й у подальшому.

Ці тренди акцентують на інтеграції ШІ, персоналізованому навчанні та балансі технічних та людських навичок. Це, на думку Марра, робить вищу освіту більш адаптивною до вимог ринку праці.

1. Агенти ШІ в освіті та навчанні

ШІ вже стрімко еволюціонує від чатботів до автономних агентів, які виконують складні завдання, і цей процес масштабується. У ЗВО ШІ-агенти допомагатимуть викладачам персоналізувати програми, а студентам – створювати іммерсивні середовища для самостійного вивчення предметів.

1. ШІ-грамотність

Розуміння AI стає базовою навичкою як для викладачів, так і для студентів. Усі повинні володіти знаннями, як використовувати його безпечно, ефективно та етично. Університети впроваджуватимуть курси з ШІ-компетенцій на всіх рівнях, і роботодавці цінуватимуть це. Уряди, у свою чергу, заохочуватимуть раннє оволодіння навичками застосування ШІ. Дуже важливо, що це включає не лише технічні аспекти, а й питання етики.

1. Підвищення кваліфікації та перекваліфікація

«Ринок праці і робочі місця змінюються, і деякі прогнозують, що мільйони робочих місць можуть бути втрачені», – зазначає Марр. При цьому ЗВО фокусуватимуться на програмах перепідготовки, готуючи студентів до стійких навичок. «Буде створено багато нових робочих місць, і забезпечення попиту на ваші навички через п'ять-десять років має стати головним пріоритетом цього року», – наголошує експерт. Саме тому, на його думку, ЗВО та бізнес мають співпрацювати, аби уникнути масових скорочень та стимулювати інновації.

1. Навчання як навичка

У світі, що стрімко змінюється, ключовим стає вміння вчитися та адаптуватися. «Правда полягає в тому, що здатність навчатися сама по

собі є навичкою, і це те, що можна покращити за допомогою навчання та практики. Це означає скористатися такими можливостями, як онлайн-навчання та мікронавчання», – пише Марр. Студенти розвиватимуть гнучкість, зменшуючи залежність від традиційних дипломів.

1. Гейміфікація, експериментальне навчання та віртуальні світи (VR)

Навчання стає більш практичним, експериментальним та захопливим і все це завдяки таким технологіям, як VR, AR та ШІ. Замість сухих підручників – віртуальні лабораторії та історичні реконструкції. Це підвищуватиме залученість і запам'ятовування, роблячи освіту ефективнішою, а теорію – зрозумілішою.

1. Людиноцентричні навички

Поки ШІ бере на себе рутинну роботу, акцент буде зроблено на людських здібностях: емпатії, лідерстві, креативності та співпраці. ЗВО інтегруватимуть це в навчальні програми, аби випускники могли керувати технологіями, а не навпаки.

Європа: Шлях до лідерства через інвестиції та співпрацю

Європейська університетська ініціатива (EUI) – один з ключових інструментів тотальної трансформації. Заснована у 2017 році, за цей час вона включає в себе 73 альянси з 650 закладів вищої освіти, 11 млн студентів та 2 млн штатних працівників з усіх країн Європейського Союзу, а також – Албанії, Боснії і Герцоговини, Ісландії, Чорногорії, Північної Македонії, Норвегії, Сербії і Туреччини. В рамках ініціативи запущено сотні спільних програм та курсів, завдяки чому мобільність студентів збільшилася у чотири рази, а штату – у два.

З ініціативою тісно співпрацює Асоціація європейських університетів (EUA) – організація університетів та національних конференцій ректорів у 48 європейських країнах. Вона відіграє ключову роль у впливі на політику ЄС щодо вищої освіти, досліджень та інновацій і буквально позиціонує себе як «Голос європейських університетів». Розглядаючи Європу як лідера в нових знаннях та відкриттях, Асоціація активно рекомендує європейським

політикам поставити дослідження та інновації на передній план суспільного та наукового прогресу і знаходить підтримку. Так, в липні минулого року, Європейська Комісія оприлюднила план збільшення фінансування до 175 млрд євро в рамках десятої рамкової програми (FP10), яка стане наступником програми «Horizon Europe» і буде діяти з 2028 до 2034 року

Отже, Європа не просто слідує трендам, фактично, вона їх формує через системні інвестиції, альянси та фокус на сталому розвитку. Для нас такий підхід може бути готовим рецептом: партнерства з європейськими колегами, спільні програми, курси та швидке впровадження ШІ можуть стати справжнім мостом до європейського освітнього простору.

Україна: не катастрофа, а нові можливості

Очевидно, що для української вищої освіти виклики величезні. З огляду на освітні тренди, нам точно потрібно буде вносити корективи і в «Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки». Ухвалена буквально напередодні повномасштабного вторгнення, вона потребує актуалізації. Частково це вже відбулося: у грудні 2025 року – Кабінет Міністрів України оновив документ разом з операційним планом заходів. Актуалізація враховує наслідки війни, такі як руйнування інфраструктури, вимушена міграція, освітні втрати, завдання повоєнної відбудови та інтеграція в європейський освітній простір. Також посилено фокус на безпеці та стійкості освітнього процесу. Але треба враховувати й інші фактори.

В одному з попередніх блогів я вже писав про таке явище, як «enrollment cliff», або «прірва набору» чи «демографічна яма в освіті» – термін, що описує різке та довгострокове зниження кількості абітурієнтів. Наприклад, у 2025-2026 рр. його причиною стало зниження народжуваності 18-19 років тому, яке трапилось внаслідок Великої рецесії 2007-2008 рр. За прогнозом Western Interstate Commission for Higher Education, ця криза триватиме ще кілька років.

В Україні ця криза відчується ще більше. Низька народжуваність наприкінці «нульових»

– початку «десятих» років, анексія територій, міграційні процеси та реформа української школи посилять ефект: у 2029 році почнеться перехідний період, лише пілотні школи випустять дванадцятикласників. Отже, за три роки українські ЗВО конкуруватимуть за 15 тисяч абітурієнтів (за прогнозами МОН). Це у 12-13 разів менше за поточні показники, і вітчизняні університети та інститути повинні бути готовими до цього: впроваджувати те, про що йшлося вище (персоналізоване навчання, ШІ-інструменти та інші новації).

І хоча дехто розглядатиме це як кризу, я можу сказати, що негативні фактори повинні стати каталізатором прискореної інтеграції глобальних трендів останніх років в українську освіту, перетворюючи потенційну катастрофу на нові можливості для якісного стрибка.

Очевидно, що сьогодні вища освіта – це не лише про диплом. Це здатність швидко адаптуватися до світу, де тісно переплітаються технології та людські навички. Провідні країни демонструють приклад, інвестуючи в ШІ, мобільність та стійкість системи вищої освіти, щоб залишатися конкурентними. Для України, з її минулими, поточними та майбутніми викликами, це нагода для трансформації: впроваджуючи глобальні тренди, ми можемо не просто вижити, а стати регіональними лідерами. Принципово – діяти зараз, аби освіта стала драйвером зростання, а не жертвою кризи (<https://censor.net/ua/blogs/3604705/yak-ukrainsk-yi-osv-t-zd-yisniti-yak-sniyi-stribok>). – 2026. – 11.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Федір Сердюк, підприємець, засновник PULSE та FAST

П'ять речей, які треба знати про оновлену Воєнно-медичну доктрину України

В кінці лютого Уряд оновив Воєнно-медичну доктрину України. За логікою Міноборони, це має стати першим кроком до побудови нової системи, спроможної ефективно рятувати і лікувати поранених, захищати медичний

персонал на війні і трансформуватись, зустрічаючи нові виклики.

Є дві головні причини для масштабної системної трансформації. Система управління у попередньому вигляді не передбачала реальної відповідальності того чи іншого офіцера за стан медичної підтримки військових на фронті. Відповідальність була розпорошена між Генштабом, Командуванням медичних сил, медслужбами видів і родів військ, тимчасовими органами військового управління. Така система не давала Міноборони інструментів для керування змінами: проекти з розвитку медицини, що народжувались у війську, було складно або неможливо впровадити.

А ще дуже сильно змінився характер війни. Перелічувати зміни можна довго, тому достатньо навести декілька цифр: попередня версія доктрини передбачала розміщення медичних активів якомога ближче до «джерела санітарних втрат», тобто поля бою. В умовах kill-zone шириною в 20+ км цей підхід не несе нічого, крім загрози для життя медиків, і фактично відійшов у минуле. Також змінилися форми евакуації. Міністр оборони України Михайло Федоров наводив дані щодо розвитку НРК. Тільки за січень роботизовані платформи виконали більше 7 000 рейсів на фронті, і ця цифра буде зростати.

Тепер ми маємо нову доктрину, і ось що треба знати про неї:

Поранений воїн знаходиться в центрі системи. З практичної точки зору це означатиме, що при ухваленні рішень час, гроші та інші ресурси мають йти на порятунок пораненого воїна, а не на інші (іноді доволі важливі) речі. У зворотному випадку всі переваги від якісного лікування, відновлення, реабілітації тощо будуть отримувати ті, кому пощастило пережити найважчий і найнебезпечніший період – від поранення до евакуації в глибокий тил.

Управління буде в здоровому сенсі вертикальним. Буде побудовано чітку вертикаль: Міноборони – Генштаб – роди і види військ (у тому числі КМС), і кожен елемент буде відповідати за своє. Саме Генштаб координуватиме медичні служби видів та родів військ і медслужби органів

управління під час застосування. Поточний варіант, коли спрямування цих важливих органів очікувалось від КМС, порушував ключовий принцип побудови війська – принцип єдиноначальності. Командування медичних сил мало спрямовувати інші командування, але ніколи не мало (і не мало мати) для цього необхідних повноважень.

Кадрова політика в медичній сфері буде відповідати здоровому глузду. Це має прибрати випадки, коли фаховий висококваліфікований лікар опиняється на бойовій посаді, що вимагає не лікувального, а управлінського і бойового планувального досвіду. Або бойовий офіцер з досвідом планування логістики і евакуації відправляється виконувати господарські функції, які йому доводиться вивчати «з коліс». Залучення медичних офіцерів до бойового планування стає обов'язковим, а не факультативним.

Масштабування технологій – тепер і медичне питання. Нікого не здивуєш технологізацією війни, коли мова йде про розвідку і враження ворога. При цьому технологічні інновації в медицині, такі як безпілотні системи і програмне забезпечення, розвивались, але ніколи не були в фокусі державної політики в цій сфері. Зараз, коли Михайло Федоров, Оксана Ферчук і команда будуватимуть технологічні вертикалі і fast-track поширення інновацій, медицина має проактивно включатись у залучення технологічних рішень.

П'ятий пункт найважливіший. Будь-яка доктрина – це великою мірою вектор розвитку та декларація. Правильна декларація є важливим стартом, але критичне значення має якісна і наполеглива імплементація.

Бажаю Міноборони і Генштабу успіху і швидкості в імплементації, закликаю зацікавлені сторони уважно стежити за процесом. Зволікання коштує занадто дорого (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/serdiuk/69b9472f10d11/>). – 2026. – 17.03).

Блог на сайті «Zaxid.NET»

Про автора: Ірина Федорів, співзасновниця і лідерка громадської ініціативи «Голка»

Загроза прибережним смугам: хто і що задумав у Верховній Раді?:

Верховна Рада може позбавити громадян вільного доступу до водойм

На берегах водойм, в прибережних смугах можуть з'явитися тимчасові споруди та обладнання. Екологи наголошують, що в рамках залучення інвестицій у рибне господарства Верховна Рада може позбавити громадян вільного доступу до водойм і об'єктів, які використовуються для питних потреб. Більше того, може виникнути загроза для деяких видів риби.

Голова фракції «Слуга народу» Давид Арахамія, його заступник Андрій Мотовиловець, голова аграрного комітету Олександр Гайду та ще кілька інших народних депутатів ініціювали законопроект «Про стимулювання економічного розвитку рибного господарства» (12384), який парламент має розглянути вже сьогодні, 10 березня. Схожий законопроект президент уже ветував, але його реінкарнацію переподали знову. Для нового законопроекту треба буде лише 226 голосів, а для подолання вето знадобилося б не проста більшість, а дві третини голосів.

Якою буде якість води і хто матиме доступ до водойм?

Політики мали б створити чіткі правила для надання в оренду водних об'єктів – проводити конкурсні аукціони та сплачувати орендну платню. Але вони натомість дозволяють окремим суб'єктам господарювання просто отримати доступ до природних ресурсів і це – корупційний ризик. На цьому наголошує фахівчиня з питань природно-заповідного фонду та використання природних ресурсів Української природоохоронної групи Катерина Філюта:

«Зараз Водний кодекс забороняє брати в оренду водойми, які використовують для питних потреб. Така заборона міститься у Водному кодексі. Але її хочуть скасувати. Ми ж всі розуміємо, що ті, хто вирошують рибу, підгодовують її, щоб вона була більшою. І корм цей далеко не натуральний. Отже, це дуже серйозно вплине на якість води. Є ще один ризик. Якщо отак штучно збільшувати кількість риби – це теж вплине на якість води.

Якщо ж говорити про водойми, де орендарі захочуть розводити якийсь популярний для споживача вид риби, то це може погіршити ситуацію для тих риби, які жили в цій водоймі давно».

Схожі зауваження є і в представників Національної академії наук. Вони пропонують відправити законодавчу ініціативу на доопрацювання.

На думку Спеціалізованої екологічної прокуратури Офісу Генерального прокурора запропонований у законопроекті підхід не враховує уже передбачених профільним законодавством природоохоронних запобіжників та може створити ризики заподіяння шкоди довкіллю.

«Наприклад, у разі надання у користування водних об'єктів, які використовуються для питних потреб, існує суттєвий ризик погіршення якості води, у той час як жодного порядку контролю за такою якістю законопроект не встановлює. Більше того, порушення природоохоронного законодавства узагалі не передбачене як підставу для розірвання договору користування водним об'єктом, а перелік суб'єктів які можуть його оскаржити безпідставно обмежений. Таким право наділені виключно заявник, організатор та учасник аукціону. Також законопроект містить ризик обмеження вільного доступу громадян до водних ресурсів у вигляді регулювання місць купання, плавання, забору води та інше. З метою забезпечення отримання територіальними громадами прибутку від користування водними об'єктами в межах їх територій доцільно передбачити розподіл отриманих від аукціону коштів – наразі отримувачем таких коштів передбачено виключно Держрибагенство».

Єдиний захист, який пропонує новий законопроект – це захист узбереж водосховищ у місцях водозаборів. Але і його обмежили лише першим поясом, який має суворий режим. Два інших пояси, які зараз є у водойм – це режими обмежень і спостережень – законотворці просто проігнорували.

Також послабили для рибників і режим прибережних смуг. Тепер на них можуть

з'явитися тимчасові споруди. Таким чином суть прибережних захисних (!) смуг просто нівелюється, а саме вони і визначають обмеження для господарської діяльності. Бо вони встановлюються саме з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності. Цією спорудою може бути, наприклад, паркан навколо ставка.

Які є ризики?

На перший погляд в законі йдеться про досить маленькі ділянки – площею до 0,1 га біля води, але жодним словом не обумовлена їхня кількість. Тобто поряд таких інвестиційних проєктів може бути необмежена кількість.

Співавтор законопроекту народний депутат Олександр Гайду пояснює: *«Один об'єкт одна ділянка! Кожний об'єкт це необхідне погодження з всіма дотичними центральними органами виконавчої влади та місцевими органами самоврядування, а також аукціон! Зараз у земельному кодексі є положення, що за рішенням органу місцевого самоврядування можна і так взяти ділянку в оренду будь-якої площі. У проєкті просто уточнюється і йдеться про оренду інвестором. У проєкті закону прописується право включення земельної ділянки площею не більше 0,1 га, а це всього 10 соток».*

Втім, нема жодних перешкод, щоб уздовж берега утворився, до прикладу паркан на кілька десятків метрів і поряд те саме зробили 10 інвесторів. Закон не передбачає процедури оцінки впливу на довкілля і проведення громадських слухань.

Співавтор законопроекту Гайду такі аргументи відкидає: *«Хочу ще раз наголосити, що згідно діючих норм уже є процедура взяття в оренду таких земельних ділянок для розміщення тимчасових споруд. Проєктом додатково встановлюються запобіжники та можливість взяття в оренду під інвестиційний договір уже сформованої земельної ділянки, яку визначають органи місцевого самоврядування. А суб'єкти господарювання уже на аукціоні можуть отримати право оренди уже готової, визначеної земельної ділянки. Земельна ділянка передається без зміни її цільового призначення*

і її використання обмежується розміщенням виробничої інфраструктури, зокрема причалів, сортувальних майданчиків, рибоприймальних пунктів тощо».

Юристка «Екології–Право–Людина» Оксана Кізіма з такою позицією не погоджується і наголошує, що навіть за наявності передбаченої законодавством процедури передачі земельних ділянок в оренду для розміщення відповідної інфраструктури, реалізація таких проєктів у прибережних зонах потребує належного врахування природоохоронних вимог:

«Розміщення виробничої інфраструктури, зокрема причалів, сортувальних майданчиків чи рибоприймальних пунктів, потенційно впливає на стан водних об'єктів та прибережних екосистем, тоді як у законопроєкті не передбачено окремих механізмів попереднього екологічного аналізу або інших запобіжників для мінімізації такого впливу. Крім того, навіть за умови незначної площі окремих земельних ділянок їх сукупне розміщення вздовж берегової лінії може призвести до поступового обмеження доступу до водних об'єктів та змін у використанні прибережних територій, що потребує додаткових гарантій дотримання природоохоронного законодавства і забезпечення вільного доступу громадян до водних об'єктів».

Схожі зауваження і в керівника аналітичного відділу «Української природоохоронної групи» Петра Тестова:

«У законопроєкті не виписали, вичерпний перелік споруд та обладнання для того, щоб можна було оцінити вплив їхнього розміщення на прибережні захисні смуги та оцінити можливі наслідки. Тому, вважаємо це недостатнім запобіжником для їх захисту, як природоохоронні території».

Законопроєкт пропонує надати можливість обмежувати право загального водокористування. А це не лише про обмеження доступу до водойм, а й обмеження купання, катання на човнах і любительського рибальства. І якщо обмеження останнього на ставках, які використовують для риборозведення ще має хоч якусь логіку, то введення заборона на інше може слугувати для узаконення існуючого незаконного обмеження

доступу до водойм. А цей доступ до водойм він гарантований Конституцією.

І у своєму висновку головне юридичне управління Верховної Ради наголошує, що законопроект 12384 не просто не відповідає Конституції, а й не враховує позицію Конституційного Суду України.

Зауваження є навіть у профільних міністерств. Так Міністерство фінансів вимагає доопрацювати законопроект, а Мінекономіки, довкілля і сільського господарства має свої зауваження.

Нагадаємо, що це не перша спроба провести такі зміни до законодавства. Наприкінці 2022 року парламент підтримав закон «Про залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства» (№ 8119). Тоді утрималася лише фракція «Голос». Втім, президент не підписав цей закон, а повернув його до Верховної Ради і вніс свої пропозиції (https://zaxid.net/zagroza_priberezhnim_smugam_hto_i_shho_zadumav_u_verhovniy_radi_n1632209). – 2026. – 10.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Левченко, голова партії «Народовладдя», засновник Волонтерського центру «UA.HELP», народний депутат України VIII скликання

Влада бреше, що її проєкт Трудового кодексу передбачає збереження нинішньої «декретної» відпустки. Розкладаємо все по полицках.

Що передбачає чинне трудове законодавство?

Частина 4 статті 179 Кодексу законів про працю України визначає: «За бажанням матері або батька дитини одному з них надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з ВИПЛАТОЮ за ці періоди ДОПОМОГИ відповідно до законодавства». Тобто, зараз законодавство про працю зобов'язує роботодавця надати, а державу – оплачувати допомогою відпустку одному з батьків до досягнення дитиною трьох років.

При цьому частина 2 статті 181 Кодексу законів про працю України каже: «Відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку ... зараховуються як до загального, так і до безперервного стажу роботи і до стажу роботи за спеціальністю».

Але чи оплачується в дійсності зараз ця «декретна» відпустка?

Вона оплачувалася до 1 липня 2014 року допомогою по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку за принципом «чим нижчі доходи – тим більша виплата». Мінімальна сума становила тоді 130 грн/міс., максимальна – 1218 грн/міс., тобто загалом від 4680 грн (приблизно \$585 на той час) до 43 848 грн (~\$5480).

Від 1 липня 2014 року було фактично об'єднано цю допомогу із допомогою при народженні дитини і вона стала однаковою для всіх – 41 280 грн загалом (~\$3500): 10 320 грн одноразово та по 860 грн на місяць протягом трьох років. Ця допомога не індексувалася 11,5 років, тому на грудень 2025 становила вже менше еквівалента \$1000.

Від 1 січня 2026 року допомогу при народженні дитини було вчоргове переформатовано: 50 000 грн одноразово та по 7000 грн/міс. протягом 12 місяців. Під виглядом збільшення номінального розміру було скорочено тривалість виплат із трьох років до одного. При цьому нова загальна сума допомоги – 134 000 грн не компенсувала девальвації національної валюти (нова ~\$3150 проти ~\$3500 старої більш ніж 11 років тому).

Тобто захоплений олігархією державний апарат поетапно відмовляється від виконання соціальних зобов'язань із оплати репродуктивної та доглядової праці, які прописані в Кодексі законів про працю України. Спочатку порушуючи дух закону, а останнім часом вже й букву. Якщо до 1 липня 2014 року відпустка по догляду за дитиною до досягнення трирічного віку оплачувалася, хоч і абсолютно недостатньо, то з 1 липня 2014 олігархія «змішала карти», формально виконуючи вимоги частини 4 статті 179 КЗпП (що вимагає оплати допомогою саме 3-річного періоду), однак рухаючись до відмови від зобов'язань. А з 1 січня 2026 року влада зробила ще один

великий крок на цьому шляху – тепер допомога покриває лише третину визначеного Законом 3-річного періоду.

А що зі стажем?

Як зазначено було вище, згідно з вимогами частини 2 статті 181 чинного Кодексу законів про працю України час відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку зараховується до стажу роботи того з батьків, хто використовував цю відпустку.

Відповідно до пункту 16 частини 1 статті 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: «загальнообов'язковому пенсійному страхуванню підлягають ... особи, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку».

Згідно з пунктом 18 частини 1 статті 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»: «орган, що призначає та здійснює виплату державної допомоги сім'ям з дітьми» сплачує ЄСВ «за осіб, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку».

Таким чином, наразі час перебування у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку зараховується до страхового стажу, зокрема, для нарахування пенсії.

Що ж пропонується новим Трудовим кодексом (законопроект №14386)?

Частина 3 статті 150 урядового проекту Трудового кодексу передбачає: «За бажанням матері, батька дитини віком до трьох років роботодавець зобов'язаний надати НЕОПЛАЧУВАНУ відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку».

Частина 1 статті 150 проекту ТК передбачає: «ОПЛАЧУВАНА відпустка для догляду за дитиною загальною тривалістю чотири місяці надається батькам дитини у будь-який час до досягнення дитиною 8-річного віку... ОПЛАТА такої відпустки здійснюється за рахунок коштів загальнообов'язкового ДЕРЖАВНОГО соціального страхування».

Отже, на заміну однієї (недо)оплаченої відпустки по догляду за дитиною до досягнення

нею трирічного віку Уряд пропонує дві: (невідомо як) оплачувану 4-місячну відпустку по догляду за дитиною та неоплачувану відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Що з виплатами по новому Трудовому кодексу?

Проект ТК не прописує жодної конкретики щодо розміру оплати відпустки та порядку її здійснення, окрім того, що це буде за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Натомість передбачається, що «порядок надання оплачуваної відпустки для догляду за дитиною встановлюється Кабінетом Міністрів України», а отже Кабмін може в подальшому ухвалити що завгодно. В підсумку ця так звана «оплачувана» 4-місячна відпустка, яку зараз брехливо розхвалює Уряд, може виявитися ще менш «оплачуваною», ніж нинішня 3-річна.

При цьому важливо наголосити, що навіть цих 4 місяців не буде у більшості сімей, адже проект передбачає, що «кожен з батьків дитини має індивідуальне право на два місяці такої відпустки, що не може бути передане іншому з батьків дитини.» Тобто гарантованими є не чотири місяці, а по два місяці на кожного з батьків, і якщо хтось з батьків не зможе взяти два місяці відпустки, то сумарно ця так звана «оплачувана» відпустка стає меншою за чотири місяці для сім'ї.

А що зі стажем у проекті ТК?

Урядовий законопроект передбачає внесення змін у Закони України «Про державну службу» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», де змінює назву відпустки, додаючи слово «неоплачувана». Однак, аналогічні зміни НЕ вносяться у Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Більше того, Уряд не переніс у свій проект ТК згадану вище чинну норму частини 2 статті 181 Кодексу законів про працю України, яка однозначно каже про зарахування до стажу роботи періоду відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Таким чином, у разі ухвалення законопроекту №14386 в його нинішньому вигляді, матерям у неоплачуваній відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку зараховуватиметься стаж державної служби (для надання рангів) і страховий стаж саме для виплат по безробіттю, але не для потреб соціального страхування (лікування, каліцтво) та не зараховуватиметься стаж ПЕНСІЙНОГО страхування, адже з трудового законодавства зникає згадка про нарахування «пенсійного» стажу, а в іншому відповідному законодавстві міститься згадка про нинішню відпустку без нового слова «неоплачувана».

Якщо влада «слуг» дійсно не хоче урізати право на «трирічну декретну» відпустку, як вона це брехливо стверджує в своїй пропаганді про новий Трудовий кодекс, то чому ж Уряд просто не переніс всі норми, що її стосуються, з КЗпП, лише додавши до неї 4-місячну (нібито) оплачувану відпустку, яку він так розхвалює як якийсь позитивне нововведення?

Так тому, що влада не мала на меті покращити положення працівниць та батьків. «Слуги» грають з суспільством у наперстки, намагаючись заплутати чехардою різних відпусток зі схожими назвами, калейдоскопом соціальних виплат, номінальний розмір яких зростає, а строк виплати та купівельна спроможність яких – падають. Вся ця гра слів має на меті приховати одне: олігархічна влада намагається легалізувати своє беззаконня.

Більше десятиліття правляча олігархія не в повному обсязі виконує визначені Законом соціальні зобов'язання перед працюючими матерями.

Заміна 3-річної відпустки, що має оплачуватися, 3-річною неоплачуваною відпусткою та 4-місячною (невідомо як) оплачуваною – це спроба узаконити злочин перед українським народом, замість того, щоб навпаки робити все можливе, аби боротися проти демографічної катастрофи, яка насувається.

Партія людей праці Народовладдя вимагає повної та гідної оплати відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а не чергових соціальних та трудових

урізань. При чому це лише один з багатьох запланованих злочинів проти людей праці, прописаних в цьому законопроекті, про що ми детально розписували раніше. Тому ми вимагаємо відкликати цей антинародний проект Трудового кодексу, що передбачає, серед іншого, спрощення звільнень, збільшення надурочних годин роботи та подальше перетворення роботодавців на справжніх феодалів. Якщо Ви згодні з нашими вимогами – долучайтесь до нас! Разом – Сила! (<https://censor.net/ua/b3607327>). – 2026. – 26.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Андрій Воропаєв, політолог

Демографічний суїцид: хто саботує реформу старшої профільної школи

Школа

В українському політикумі десятиліттями панує зручна, але небезпечна ілюзія: за усе, що пов'язане зі школою, відповідає Міносвіти. При цьому освіта давно вийшла за межі галузевої політики й охоплює сфери демографії, економіки, інфраструктури й безпеки. Ці питання потребують скоординованих рішень усієї системи влади – від уряду до громад. Втім, належної управлінської синергії часто не вдається досягти. А в просуванні реформи старшої профільної школи, однієї з найважливіших в галузі освіти, взагалі все відбувається навпаки.

Як освітня реформа стала «токсичною»

Чимало політиків, деякі очільники великих міст та окремі лобістські організації давно шукають привід, аби зірвати реформу старшої профільної школи. Прикметно, що проблема для більшості з них полягає не в самій реформі, а у традиції вітчизняного політикуму паразитувати на «позитивних» кейсах і уникали «негативних». Реформа старшої школи – це, безумовно, про друге. Зміни в організації, укрупнення закладів і потреба нової логістики вимагають складної комунікації з батьками й освітянами, а отже є загрозою для рейтингів. Натомість стратегічно важливий освітянський

електорат задовольнила би навіть абсурдна ситуація, коли дітей у школах виявилось стільки ж, як і вчителів.

З огляду на це значна частина політиків визначила реформу як «токсичну», і в кращому випадку відсторонилася від неї. А деякі – навчилися заробляти на її дискредитації, експлуатуючи нарративи про «загрозу закриття шкіл». Реформу штучно зробили «токсичною», оскільки страх продається виборцям краще за стратегію перетворень.

Асоціація міст України як «античний баран»

Інструментом системного політичного опору та логістичним центром саботажу реформи стала Асоціація міст України (АМУ). Опоненти реформи використовують цю самоврядну організацію як місце збору локальних страхів і їх трансформації на знаряддя політичного штурму. АМУ долучена до системної уніфікації рішень місцевих рад, синхронізації політичних сигналів освітянам та розгін тематичних петицій, спрямованих проти змін.

Асоціацію найбільше стимулюють очільники великих міст, насамперед Києва та Івано-Франківська. Їхні еліти можна вважати бенефіціарами спротиву, оскільки створення мережі відокремлених ліцеїв загрожує їхній моделі «єдиної дохідної школи». Але свій локальний інтерес в АМУ маскують під «позицію всієї країни».

Дії Асоціації міст України щодо реформи нагадують облогу античних міст, мури яких пробивали колодами з наконечником у формі баранячої голови (давньогрецькою – «кріос», українською – «баран»). У наш час диригенти спротиву гойдають цього «політичного барана», намагаючись проломити ним стіну реформи. Це лобістське знаряддя навряд чи може зупинити реформу, але має масу й інерцію, здатні завдати відчутних ушкоджень.

Контракт довжиною у вісім років: реформа, яку не спинити

Одним з аргументів опонентів є недоречність змін в умовах воєнного стану. Втім, вони приховують, що реформа почалася задовго до війни і загалом набагато раніше моменту, коли про неї дізналися більшість її нинішніх критиків. Реформа старшої профільної школи

є частиною логіки Нової української школи, яка стартувала 2018-го, коли сьогоднішні восьмикласники пішли в перший клас. Уряд, профільний парламентський комітет та МОН за підтримки міжнародних партнерів упродовж восьми років вибудовують бачення, програми й інфраструктуру під цю стратегічну трансформацію.

Реформа має чітку точку старту – 2027 рік. Тож це не «ідея» і не «експеримент», а рішення, яке вже відбулося і яке напругу впливає на життя мільйонів українських дітей. Системний опір створює реальну загрозу перебігу реформи: поки одні інституції системно впроваджують зміни, інші – воліють дистанціюватися або протидіяти. Це створює ризик фрагментації державної політики у той час, коли вона потребує консолідації.

Чому 10% громад голосніші за 90%

Найбільшою маніпуляцією, яку поширюють опоненти через АМУ, є теза про те, що всі громади начебто проти реформи. Це неправда. Насправді переважна більшість громад активно включені в процес. До 45% громад затвердили освітні мережі, і приблизно стільки перебувають у процесі формування. Реформа реально відбувається і не зупинилася навіть у прифронтових регіонах. Громади працюють на перспективу усюди, де є управлінська воля. Але через штучну токсичність реформи голоси 90% залучених громад тихіші за гвалт 10% заряджених опонентів.

Демографічне цунамі: математика проти ілюзій

Найважче опонентам реформи прийняти усвідомлення того, що побудова нової освітньої мережі в громадах – це не про будівлі і не про ностальгію за минулим. Це – жорсткий маркер реальної кількості дітей на території. Наявні цифри безжалюгідні. Сьогодні у 7-х класах українських шкіл навчається 420 тисяч дітей. А до перших класів цього року прийшло 252 тисячі.

За таких умов шкільна мережа за кілька років спорожніє майже наполовину. Система входить у фазу різкого скорочення, оскільки на кожні 100 нинішніх випускників набиратиме 60 десятикласників. Втрата 40% учнів автоматично списує 40% старої шкільної мережі. І це

не «злодійства» реформи, а елементарна математика. Консервація приреченої системи – не компроміс. Це свідоме погіршення шансів дітей, батьки яких ще мають мотивацію лишити їх в Україні.

Битва за капітал: освіта чи стіни?

Суть реформи проста: дати старшокласнику вибір. Після 9 класу він має або йти в академічний ліцей, або обирати професійну траєкторію у коледжі. У самому ліцеї – профільність, менше випадкових предметів та орієнтація на конкретні сфери діяльності. Це реальна можливість для дитини отримати глибину у профільних дисциплінах та суттєво зменшити навантаження. Зрештою, якісна профільна школа – це єдина можливість для батьків скасувати так званий «податок на репетиторство», який став вимушеною платою за неефективність застарілої системи.

Держава зобов'язана надати максимальні ресурси потужним ліцеям і забезпечити дітям конкурентність. Інакше це покоління стане останнім, що вчилося в Україні. Саме тому реформа передбачає концентрацію учнів у сильних академічних ліцеях. Альтернатива, яку «дарують» технологи спротиву – порожні школи вже за кілька років. І це вже – не про освіту, а про втрату людського капіталу.

Як уникнути демографічної капітуляції

Реформу неможливо зупинити. Вона вшита в архітектуру НУШ та міжнародні зобов'язання України. Вона відбудеться за будь-яких умов. Питання лише в тому, як: через порозуміння і керовану трансформацію, чи через хаос і саботаж.

Дискусія навколо старшої школи – не дискусія про освіту. Це – тест на здатність держави до комунікації складних управлінських рішень. Найбільший ворог реформи – не її складність, а політична звичка заробляти на страхах. Саме «управлінська обережність» і спроби монетизувати страх ведуть країну до демографічного суїциду і знищення ключового інструменту, здатного стримати демографічну капітуляцію.

Вибір надзвичайно чіткий: або приймаємо стратегічні рішення заради майбутнього, або втрачаємо все. І тоді ті, хто сьогодні торгують

страхами, завтра будуть пояснювати, чому в країні немає ані дітей, ані майбутнього (<https://censor.net/ua/b36068980>. – 2026. – 24.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ольга Голубовська, лікар-інфекціоніст, заслужений лікар України, професор

Війна й інфекційні хвороби: що вже бачимо і до чого готуватися

Не буває соціальних криз в історії людства без активації інфекційних хвороб. Будь-які інфекційні хвороби – це хвороби соціальні. Саме тому в умовах війни ми закономірно починаємо бачити зміну епідемічної картини.

Насамперед збільшується кількість пацієнтів із так званими гемоконтактними інфекціями. Це, зокрема, вірусні гепатити – гепатит С і гепатит В. Зараз є велике питання щодо їхньої діагностики та реєстрації. Але те, що в клініці ми бачимо більше таких пацієнтів – це факт.

Друга важлива група – вірусні гепатити з фекально-оральним механізмом передачі, які поширюються як кишкові інфекції. Ми вже бачили масштабний спалах гепатиту А у Вінницькій області, і подібні епізоди періодично виникають у різних регіонах країни. Це теж наслідок складних соціальних умов, проблем із водою, санітарією, переміщенням людей.

Очевидно також, що буде зростати захворюваність на туберкульоз. До цього додається ще одна дуже серйозна проблема – антибіотикорезистентність, особливо серед військових, які часто отримують інтенсивну антибактеріальну терапію.

При цьому статистика, на жаль, майже завжди відстає від реальності. У нас немає жорстких критеріїв, за якими пацієнт потрапляє в офіційну статистику. Наприклад, людині діагностували гепатит С, але вона пішла лікуватися в інше місце або взагалі зникла з поля зору лікарів – і в офіційній статистиці її вже немає. А між тим поширення вірусних гепатитів – це прихований епідемічний процес, який відбувається по всьому світу.

На ситуацію дуже впливають і побутові умови. Цієї зими була одна проблема – холод. Коли в будинку тривалий час температура +2...+4 °С, захворіють навіть абсолютно здорові люди. Ми бачили багато важких бактеріальних пневмоній.

Влітку, швидше за все, будуть інші ризики. Коли через відключення електроенергії не працюють кондиціонери, холодильники, порушується температурний режим зберігання продуктів. Уже зараз у деяких магазинах холодильні установки працюють нестабільно.

Війна змінює і саму систему надання медичної допомоги. У будь-якій надзвичайній ситуації частина пацієнтів фактично втрачає доступ до медицини. Ми це вже бачили під час пандемії COVID-19, коли стаціонари були переповнені. Ніхто не порадив, скільки людей тоді загинуло просто через те, що не могли отримати необхідну допомогу або не могли потрапити до лікаря.

Зараз є ще одна складна тема – доступ до медичної допомоги для внутрішньо переміщених осіб. Часто вони стикаються зі стигматизацією або просто не мають можливості укласти декларацію із сімейним лікарем, тому відкладають звернення по медичну допомогу.

Водночас значна частина військових лікується у військових госпіталях, а до інфекційних стаціонарів вони потрапляють лише зі специфічними інфекціями. Але якщо кількість таких пацієнтів буде зростати, доведеться думати про нові моделі організації медичної допомоги, щоб правильно розподіляти ресурси між військовими та цивільними.

Ще одна проблема – ми знову поступово відходимо від профілактики. Основний акцент системи зараз зроблено на сімейних лікарях. Але вони перевантажені. На них величезний обсяг роботи, і вони фізично не можуть закрити 30–40% усієї медичної допомоги в країні.

Стаціонари скорочуються, кадровий голод відчувається скрізь. Багато хірургів працюють на фронті або в прифронтових регіонах. І все це відбувається в умовах війни.

Але треба думати і про те, що буде після її завершення. Повернеться величезна кількість

людей, яким буде потрібна медична допомога – іноді дуже складна і тривала. І тоді нам, ймовірно, доведеться створювати нові моделі співпраці між військовою та цивільною медициною, щоб правильно розподіляти ресурси і не втрачати якість допомоги (<https://censor.net/ua/b3605783>). – 2026. – 17.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Примусова евакуація дітей: що змінює новий закон і як він працюватиме на практиці?

Кілька тижнів тому Президент України підписав Закон, де чітко визначена можливість вивезти і врятувати дитину, яка перебуває на території активних воєнних (бойових) дій. Цю процедуру всі називають примусовою евакуацією. У цій розмові я буду використовувати саме це поняття, а не чітку юридичну термінологію, щоб всім було зрозуміло.

Одразу зазначу, що прийняття цього Закону викликало жваву дискусію, адже примусова евакуація дітей із територій активних бойових дій наразі можлива навіть без згоди батьків. Для багатьох це звучить радикально, майже як втручання держави в сімейне життя. Але якщо чесно, дивлячись на те, що відбувається на прифронтових територіях, стає зрозуміло: без такого механізму держава часто просто безсила.

Іноді навіть найближчі дорослі, яким ми довіряємо життя дитини, не можуть або не хочуть приймати рішення, що реально гарантують її безпеку. 12 років війни навчили на гірких прикладах: право батьків на вибір не завжди збігається з правом дитини на життя. Страх залишити дім, прив'язаність до звичного оточення, тривога за майно – все це змушує дорослих робити вибір, який для дитини може стати смертельним.

Коли ж ти працюєш Омбудсманом і бачиш ці ситуації щодня, розумієш, що без чіткого

правового інструменту ми не можемо врятувати дітей від наслідків таких рішень.

Кейси: коли право вибору ставить життя під загрозу

Можу навести кілька реальних прикладів. До Офісу Омбудсмана надійшло звернення: 12-річна дитина разом із батьками залишалася в зоні активних бойових дій, попри оголошену евакуацію. Про це повідомив сусід родини. Нам вдалося встановити, що сама дитина хотіла виїхати, проте батьки категорично відмовлялися залишати небезпечну територію і змушували її залишатися під обстрілами.

Мій Представник у Донецькій і Луганській областях Дмитро Михальов звернувся до Національної поліції в Донецькій області. Попри відмову батьків спілкуватися з правоохоронцями, поліцейські, ризикуючи власним життям, змогли вивести дитину з-під обстрілів. Хлопчика обстежили в лікарні, де він нарешті був у безпеці. Однак згодом батьки забрали сина, пообіцявши не повертатися в зону бойових дій, але знову привезли його туди та забрали телефон, фактично позбавивши можливості звернутися по допомогу.

Ще один показовий випадок стався у серпні 2025 року. До мене звернулася громадянка, яка на той момент перебувала за кордоном, із проханням допомогти евакуювати її родину з Донецької області. За її словами, її сестра з двома дітьми категорично відмовлялася виїжджати, наражаючи на смертельну небезпеку не лише себе, а й дітей. Так само не бажали евакуюватися і батьки заявниці – люди похилого віку з інвалідністю.

Для перевірки викладених фактів я направив лист до Донецької обласної державної адміністрації. У результаті з'ясувалося, що дітей вдалося евакуювати до Харківської області. Водночас їхні дідусь і бабуся категорично відмовилися залишати небезпечну територію, попри проведені поліцією роз'яснювальні заходи.

На жаль, моніторинг відкритих джерел показує і більш трагічні наслідки безвідповідальних рішень дорослих. Йдеться про випадки, коли родини після евакуації самостійно поверталися у зону бойових дій або

залишали там дітей. Так, у жовтні 2025 року стало відомо про шестирічну дівчинку, яку батьки, евакуюювавшись, залишили з бабусяю у населеному пункті, де була оголошена обов'язкова примусова евакуація дітей. Під час обстрілу дитина зазнала тяжких поранень і була госпіталізована. З'ясувалося, що родина неодноразово поверталася на небезпечну територію після евакуації, а мати фактично залишила дитину, покладаючись на обіцянки бабусі «виїхати згодом». Наприкінці грудня матері повідомлено про підозру у злісному невиконанні обов'язків щодо догляду за дитиною, що спричинило тяжкі наслідки.

Тож що конкретно змінює цей Закон у правилах евакуації та захисту прав дітей?

Саме для того, щоб уникнути подібних ситуацій, і ухвалили цей закон. Він не позбавляє батьків права на виховання, не карає родини, він створює юридичну можливість для держави діяти там, де життя і здоров'я дитини опиняється під реальною загрозою.

Що змінює закон № 4779-IX?

Обов'язкова евакуація за рішенням військових адміністрацій.

Військові адміністрації, за пропозицією військового командування, можуть оголосити обов'язкову евакуацію у примусовий спосіб дітей та інших категорій населення, які не можуть самостійно забезпечити безпеку. Це включає дітей, людей з інвалідністю та літніх людей.

Супровід під час евакуації.

Батьки або інші законні представники мають супроводжувати дітей. Якщо вони відмовляються, поліція проводить евакуацію примусово, узгоджуючи дії з координаційним штабом.

Відмова від евакуації.

У разі відмови батьків, інших членів сім'ї, родичів (баби, діда, повнолітніх братів, сестер, вітчима, мачухи), інших законних представників здійснювати супровід дитини під час обов'язкової евакуації, що зафіксовано поліцейським за допомогою відеозапису, евакуація в примусовий спосіб дітей у безпечні райони проводиться без супроводу таких осіб. Важливо зазначити, що в такому випадку

відібрання дитини від батьків проводиться без позбавлення їх батьківських прав.

Дії працівників поліції та органу опіки та піклування.

Якщо батьки не надають згоду на евакуацію дитини, працівники поліції фіксують за допомогою відеозапису їх відмову та проводять евакуацію дитини в примусовий спосіб у безпечні райони без супроводу законних представників.

Як возз'єднатися з відібраною дитиною?

Водночас закон передбачає, що батьки або інші законні представники протягом шести місяців з дня відібрання дитини мають право звернутися до органу опіки та піклування з клопотанням про повернення дитини за умови підтвердження її подальшого безпечного проживання.

Контроль повторного повернення.

Закон вводить пропускний режим у населених пунктах, звідки евакуюють дітей. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли родини самостійно повертаються у зону бойових дій, підставляючи дітей під обстріли.

Організація та забезпечення евакуації.

Евакуацію організовують обласні та Київська міська військові адміністрації разом із місцевою владою. За потреби залучають Національну поліцію та підрозділи Військової служби правопорядку. Тимчасове проживання евакуйованих забезпечує координаційний штаб. Закон набирає чинності наступного дня після опублікування, а Кабінет Міністрів має в тримісячний строк узгодити підзаконні акти для його реалізації.

Примусова евакуація – це крайній захід, але часто єдина можливість врятувати життя і здоров'я дитини

Діти не можуть залишатися заручниками страху або бездіяльності дорослих. Закон не прокаральні функції щодо батьків – він про захист життя і здоров'я. Суспільство часто сприймає такі рішення як обмеження прав батьків. Але насправді це баланс між конституційними правами дитини на життя і здоров'я і правом батьків на виховання.

У війні пріоритет завжди має бути на безпеку. Реальна ефективність закону залежатиме від

підзаконних актів: хто відповідає за дитину на кожному етапі евакуації, як батьки зможуть знайти своїх дітей і яку соціальну підтримку отримують діти під час переїзду.

Кожен кейс, який ми фіксуємо, показує, що без швидкої і чіткої реалізації закону діти опиняться під загрозою. Закон – це інструмент, який має працювати, щоб рятувати життя і здоров'я. І лише комплексна система контролю, супроводу та обліку зробить його ефективним на практиці (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/729061_primusova_evakuatsiya_ditey_scho.html). – 2026. – 25.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Податкові аспекти Стратегії реформування системи управління державними фінансами до 2030 року

25 лютого 2026 року Кабінетом міністрів України було схвалено Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2026 – 2030 роки. Вона розроблена «з урахуванням потреби у розв'язанні актуальних проблем у різних сферах системи управління державними фінансами, пов'язаних із викликами та вимогами воєнного стану і післявоєнного відновлення та необхідністю приведення системи управління державними фінансами України у відповідність із стандартами ЄС».

Це дійсно ґрунтовний документ на 161 сторінці, де-факто дорожня карта, яка охоплює різні сфери державних фінансів від податкової і митної системи до «розбудови належних національних правових основ та механізмів для забезпечення захисту фінансових інтересів ЄС в Україні!» (с.74 документу). Не зрозуміло, чому потрібно захищати інтереси ЄС в Україні, а не навпаки, але менше з тим.

Документ фундаментальний і потребує вивчення та прискіпливого аналізу за всіма означеними напрямками реформування, що неможливо зробити в межах формату

блогу. Тому спробуємо проаналізувати лише податкові аспекти зазначеної стратегії для розуміння того, куди буде рухатись вітчизняна система оподаткування у найближчі чотири роки.

Стратегічна ціль номер 1 – вдосконалення податкової і митної системи. У ній однозначно й чітко заявлено, що необхідно сформувати справедливу й передбачувану податкову систему, яка дозволить виконати євроінтеграційні зобов'язання у сфері оподаткування. Для цього необхідно приведення національного податкового законодавства та механізмів податкового адміністрування і контролю у відповідність із стандартами ЄС та ОЕСР.

Але потрібно зауважити, що вже з цим завданням виникають проблеми, які завдають безпосередньої шкоди національному виробнику. Зокрема, СЕО «АрселорМіттал Кривий Ріг» – найбільшого станом на зараз експортера і виробника сталі й чавуну – зазначає, що після введення у ЄС 1 січня 2026 року механізму транскордонного вуглецевого коригування (так званий СВВАМ – carbon border adjustment mechanism) компанія втратила ринок ЄС. «Клієнти, які дізналися про необхідність доплати 6090 дол. за тонну продукції, скасували замовлення. Для заводу це майже нокаут, адже у 2026 році компанія планувала відвантажити в ЄС 1,25 млн тон продукції – близько половини запланованого об'єму випуску. У першому кварталі ми гарантовано втратили експорт 300 тис. тон. Це недобір дефіцитної валюти, несплачені податки та збори, скорочені робочі місця.

Під ударом також опинилися українські метизні підприємства, які щороку постачали в Євросоюз до 200 тис. тон продукції. Іншими словами, продажі катанки АМКР в Україні під величезним ризиком. Втрата цих об'ємів дорівнює роботі прокатного стану підприємства протягом майже трьох кварталів».

Як ми будемо відновлювати нашу інфраструктуру, економіку, далі розвивати оборонний сектор без вітчизняного металу і вітчизняного промислового виробництва? Не зрозуміло.

З подібним ставленням уряду, яке виражається у нехтуванні соціально-економічними реаліями, інтересами національних виробників та пересічних громадян, ми на шляху євроінтеграції стикаємось час від часу. Прикладом може слугувати оподаткування підакцизних товарів.

У схваленій стратегії зазначається, що поступ у сфері оподаткування складатиметься з трьох ключових етапів.

Перший – це внутрішня реформа податкових органів шляхом їх подальшої цифровізації, удосконалення податкового адміністрування, впровадження системи управління податковими ризиками і здійснення антикорупційних заходів тощо

Завдяки цифровізації ДПС в останні роки дійсно досягнуто значного прогресу. Потрібно зазначити, що в цьому аспекті адміністрування податків Україна вже попереду не тільки багатьох країн світу, а і ЄС. Відбувається активна розбудова системи комплаєнс ризик-менеджменту. Тут ми рухаємось правильним шляхом.

Єдине, на що потрібно звернути увагу, – це те, що реформа ДПС передбачає проведення відкритого й прозорого конкурсу на посаду голови ДПС, яка вже не один рік працює під керівництвом виконувачів обов'язків. Це точно неправильна історія, тому потрібно повернутись до меритократичних підходів у кадровій політиці.

З цього розпочинається непростий шлях повернення довіри до податкових органів, що передбачається розробниками стратегії на другому етапі реформи.

Правильна комунікація з платниками податків, у тому числі в процесі конкурсного відбору нового/нової голови ДПС, – це перший і найважливіший крок. Звісно, в умовах війни урядом може бути прийняте «вольове рішення» зробити призначення поза конкурсним відбором, але навряд чи це буде сприяти досягненню заявленої мети.

Загалом, потрібно зазначити, що серед ключових пріоритетів податкової реформи у середньостроковій перспективі (пам'ятаємо, що це на авторська думка, а позиція розробників стратегії) більшість стосується домашніх

завдань саме для адміністратора податкової системи – податкової служби.

Зокрема йдеться про впровадження Е-аудиту, розширення сфери обміну податковою інформацією, удосконалення правил трансфертного ціноутворення, підготовку податкових ІТ-систем для інтеграції з відповідними системами ЄС тощо.

З огляду на це, подальша розбудова інституційної спроможності ДПС, в тому числі шляхом належного кадрового добору, – ключова умова успіху на цій ниві.

Стратегії стратегіями, але варто пам'ятати, що вони мають прийматись з урахуванням передусім національних інтересів України, інтересів національних виробників і платників податків.

Ми всі добре пам'ятаємо, як польські фермери «захищали свій ринок від української агропродукції у 2023-2024 роках». Не без політичного підтексту, але зерно на той момент впало у підготовлений ґрунт. Тамтешні європейські уряди не відстають від пересічних платників і жорстко дбають про їхній добробут.

Зважаючи на євроінтеграційні зобов'язання України, тим не менше, на першому місці завжди мають бути національні інтереси, потреби економіки і суспільства, тим більше в такій особливій ситуації, в якій наша країна перебуває зараз.

Зрештою, податкові закони, навіть закони ЄС, це не універсальні закони природи, а лише політичний вибір, який можна коригувати та змінювати залежно від реалій життя. На ці реалії потрібно більше зважати при формуванні будь-яких політик в Україні.

А отже, ключове питання можна сформулювати так: чому б Уряду України при розробці таких далекоглядних планів і стратегій не почати з фундаментальної зміни світоглядної позиції, а саме, дбати у першу чергу не про «ЄС в Україні», як зазначено вище, а про Україну в ЄС!

Погодьтеся різниця майже непомітна, але є нюанс (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/728282_podatkovi_aspekti_strategiyi.html). – 2026. – 20.03).

Блог на сайті ЛІГА.Блоги

Про автора: Віталій Булат, партнер, адвокат Адвокатського бюро «FEDOTOV&PARTNERS»

Неконституційність ст. 23 Закону «Про прокуратуру»: колізії правозастосування

Щодо застосування судами ст. 23 Закону «Про прокуратуру» з огляду на рішення КСУ: процесуальні аспекти

Спори за позовами прокурорів в інтересах Держави про визнання недійсними додаткових угод до договорів постачання електричної енергії та природного газу залишаються однією з найгостріших проблем у сфері публічних закупівель.

Систематичне втручання прокурорів у комерційні правовідносини під приводом «неналежного здійснення захисту» інтересів держави компетентними органами (ДАСУ, органів місцевого самоврядування, тощо) стало радше нормою, аніж винятком, як того вимагає Конституція України, що створює значні економічні ризики для енергопостачальників та призводить до стягнення грошових коштів у значному розмірі.

Певною мірою переломним моментом мало стати Рішення Конституційного Суду України (КСУ) від 03 грудня 2025 року № 6-р(П)/2025 у справі за конституційною скаргою ТОВ «Рейнір Бізнес Груп».

У наведеній справі Суд дійшов висновку, що положення статті 23 Закону України «Про прокуратуру» в частині підстав для представництва інтересів держави є неконституційними, оскільки не відповідають принципу верховенства права та порушують вимогу правової визначеності.

Проте практична реалізація цього рішення виявилася ускладненою через формулювання його резолютивної частини.

Колізія відстроченої дії: проблема правозастосування

Констатувавши неконституційність норми, КСУ водночас відстрочив втрату її чинності до 01 січня 2027 року. Як зазначив Суд «Обираючи такий підхід, Конституційний Суд України

враховує передусім, що в період дії воєнного стану в Україні вагомою є потреба усебічно забезпечити захист інтересів держави Україна та стабільність конституційного правопорядку, й виходить із того, що неперервність виконання прокуратурою визначених Конституцією України функцій є важливою передумовою належного функціонування держави в умовах воєнного стану».

На практиці ж це призвело до формування неоднозначної ситуації в судах різних юрисдикцій та інстанцій.

Більшість судів першої та апеляційної інстанцій, а також Верховний Суд у низці справ, продовжують механічно застосовувати положення статті 23 Закону України «Про прокуратуру».

Логіка судів зводиться до формального підходу: оскільки норма втрачає чинність лише у 2027 році, наразі прокурор наділений відповідними повноваженнями, а отже, відсутні підстави для залишення позову без розгляду.

У результаті склалася правова ситуація, коли держава в особі органу конституційної юрисдикції офіційно визнала дефектність механізму прокурорського втручання, але судова система продовжує легітимізувати таке втручання, спираючись на відстрочку втрати чинності відповідного положення норми закону.

У цьому контексті важливо звернути увагу, що чинність норми не є тотожним поняттям її конституційності/неконституційності. Неконституційність закону – це помилка держави, що й встановлює Конституційний Суд України.

Натомість норма закону може залишатися чинною (перебувати в системі законодавства через відстрочення втрати чинності), але при цьому об'єктивно бути неконституційною. Факт невідповідності положень ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» Основному Закону вже встановлений єдиним органом конституційної юрисдикції, і ця невідповідність існує вже сьогодні, незалежно від дати формального виключення норми з тексту Закону.

Наведений підхід прямо імплементований у процесуальне законодавство. Зокрема, частина

шоста статті 11 Господарського процесуального кодексу України імперативно визначає: «Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії». Наведена стаття також передбачає звернення суду (після ухвалення рішення) до Верховного Суду для ініціювання відповідного подання до КСУ, однак у нашому випадку, враховуючи, що відповідне рішення КСУ вже існує, така потреба відпала.

Таким чином, зазначене положення фактично є унормованим підтвердженням підходу, за якого законодавець свідомо передбачив процесуальний механізм для ситуацій, коли закон є формально чинним, але через його об'єктивну суперечність Основному Закону він не підлягає застосуванню в конкретній справі.

Отже, у випадку зі статтею 23 Закону «Про прокуратуру» ситуація є ще більш очевидною, оскільки судам навіть не потрібно самостійно робити висновок про неконституційність норми чи ініціювати подання – цей юридичний факт уже встановлений рішенням КСУ.

Відтак встановлена КСУ відстрочка чинності норми стосується виключно повноважень та обов'язків Верховної Ради, але вона не скасовує і не може зупиняти дію ч. 6 ст. 11 ГПК України, яка зобов'язує суддю відмовитися від застосування дефектного закону та застосувати Конституцію як акт прямої дії.

Постає логічне запитання: чи існують процесуальні механізми, які дозволяють не враховувати зміст резолютивної частини рішення КСУ та намагатися залишити позов прокурора без розгляду вже сьогодні?

На мою думку, аналіз актуальної судової практики та міжнародного права дає позитивну відповідь.

Для подолання формального підходу судів щодо відстрочки чинності неконституційної норми, необхідно змістити фокус аргументації з факту її тимчасової дії на імперативні вимоги процесуального законодавства щодо застосування норм Конституції України.

1. Пряма дія Конституції та актуальна практика Верховного Суду

Незважаючи на формальний та, будемо відвертими, певний «спрощений» підхід до спорів за заявами прокурорів, в інших категоріях справ Верховний Суд цивільної та адміністративної юрисдикції сформував правові позиції щодо застосування неконституційної норми під час її чинності.

Зокрема, у постанові від 17 січня 2025 року у справі № 343/1869/23 Верховний Суд наголосив, що відповідно до частини шостої статті 10 ЦПК України (аналогічна норма міститься у ст. 11 ГПК України), суд не застосовує закон, який суперечить Конституції України, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії.

Ключовим у цій постанові є висновок щодо природи відстрочки КСУ: «Пряма (перспективна) дія рішення Конституційного Суду України, встановлена у статті 152 Конституції України, статті 91 Закону України «Про Конституційний Суд України», стосується насамперед порядку його виконання та не впливає на імперативні приписи процесуальних норм про те, що положення нормативно-правового акта, що суперечать Конституції України, не можуть застосовуватися судом.

Тому суд при вирішенні справи має надавати оцінку змісту позовних вимог та обставин справи (спірних правовідносин) з урахуванням конституційності (неконституційності) норми закону, яка підлягає застосуванню. За наявності відповідного рішення Конституційного Суду України щодо неконституційності положення нормативно-правового акта за підставою, що такий акт не відповідає Конституції України, суд враховує юридичну позицію (висновок) Конституційного Суду. Натомість відсутність рішення Конституційного Суду України щодо неконституційності такого закону чи іншого правового акта має правовий наслідок у вигляді звернення судом, після ухвалення рішення у справі, до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України».

Аналогічний підхід підтримано постановою Судової палати Касаційного адміністративного

суду від 10 грудня 2024 року у справі № 240/19209/21. Суд зазначив, що суди не мають застосовувати положення законів, які не відповідають Конституції, незалежно від того, чи визнавалися вони КСУ неконституційними, оскільки пряме застосування Конституції передбачає повноваження судів відмовитися від застосування дефектного положення.

Наведені рішення стали продовженням сталої та послідовної позиції, висловленої Верховним Судом України у постанові №9 від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: «Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй».

Таким чином, положення резолютивної частини рішення КСУ про втрату чинності норми з 2027 року стосується насамперед порядку виконання цього рішення, але не дозволом для судів застосовувати завідомо неконституційний механізм втручання у приватні права суб'єктів господарювання.

2. Конвенційні гарантії та концепція «якості закону»

Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що будь-яке втручання державного органу в майнові права особи (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції) або ініціювання судового провадження має бути «передбаченим законом» (prescribed by law). При цьому наявність самого тексту закону не є достатньою. Закон має відповідати критерію «якості закону» (quality of law).

У фундаментальних рішеннях (наприклад, *The Sunday Times v. the United Kingdom*,

Koretskyu and Others v. Ukraine) ЄСПЛ встановив, що норма права визнається законом лише тоді, коли вона сформульована з достатньою точністю, є передбачуваною та надає адекватний захист від свавілля державного органу.

У наведеному контексті є очевидним, що сама констатація Конституційним Судом України факту, що стаття 23 Закону «Про прокуратуру» є неконституційною (незалежно від факту відстрочення втрати чинності норми), є беззаперечним юридичним фактом, який свідчить, що вказана норма не відповідає критерію «якості закону».

При цьому саме по собі відстрочення втрати чинності норми не усуває її дефектності у перехідний період.

Відповідно, прокурор не може обґрунтувати свої повноваження та наявність виключного випадку для представництва нормою, яка не визнається та не є «законом» у розумінні ЄСПЛ. Застосування такого неякісного закону до постачальників становить

порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Оскільки прокурор, обґрунтовуючи підстави для представництва, посиляється виключно на ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», яка не підлягає застосуванню судом через її невідповідність Конституції та критерію «якості закону», він фактично не доводить наявності виключного випадку для захисту інтересів держави.

Згідно з усталеною практикою, недоведення прокурором підстав для представництва є безумовною підставою для застосування п. 2 ч. 1 ст. 226 ГПК України (залишення позову без розгляду).

Водночас навіть у разі відхилення судами вказаної аргументації, детальне висвітлення питання «якості закону» в процесуальних документах формує необхідну базу для майбутнього звернення до Європейського суду з прав людини та доведення факту незаконного втручання в мирне володіння майном постачальників (<https://blog.liga.net/user/vbulat/article/58996>). – 2026. – 27.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 6 (314) 2026**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактор Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 26.03.2026
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,47.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.